

“रगताचें तेल करून रात जागयली
ताणीं रात जागयली
संसाराची शांत करून तान भागयली
ताणीं तान भागयली
धाय दिको गाजता तांचे फायचें यशोगान .....
गोंयचे नांव व्हड करून ल्हान जाले महान
बणखणींची देवळां जालीं, लामणदिवे प्राण .....

सभापती महोदय,

कवी बाकीबाब बोरकार हांच्या उतरांचो संदर्भ घेवन हांव गोंय आनी सगळ्या गोंयकारां मुखार नम्रतायेन 2016-17 ह्या वर्साचो अर्थसंकल्प व्हड नम्रतायेन आनी जबाबदारीन ह्या सभाघरांत सादर करपा खातीर उबो आसां.... सभापती महोदय, ज्या राज्यांत डॉ. फ्रान्सिस्को लुईस गोम्स, आचार्य धर्मानंद कोसंबी, डॉ. टी. बी. कुन्हा, राजाराम पैगीणकर, सारकिल्ल्यो नामनेच्यो व्यक्ती जल्माक आयल्यो त्या राज्याचो हांव मुख्यमंत्री. ज्या तालुक्यांत डॉ. भाऊ दाजी लाड, जिवबादादा केरकार, हुतात्मा बापू गवस सारकिल्लीं म्हान व्यक्तीमत्वां जल्माक आयलीं त्या तालुक्यांतल्यान हांव आयलां. विशाल दृष्टीकोन बाळगुपी गोंय राज्याचे पयले मुख्यमंत्री भाऊसाहेब बांदोडकार ज्या मतदारसंघांतल्यान आयिल्ले त्या मतदारसंघाचें हांव प्रतिनिधित्व करतां....

2. सभापती महोदय, गोंय राज्याक शंबर टक्केच साक्षर करपाचें न्हय...
पूण पुर्णपणान शिक्षित, कुशल आनी प्रशिक्षित करूया....

जंय शेतांनी घसघशीत पिकावळ येतली....

आनी बेरोजगारी पूर्णपणान ना जातली....

जंय बायलो आनंदी आनी समाधानी आसतल्यो....

जंय प्रत्येक भुरगो आपल्या स्वप्नपुर्तीखातीर मळबध्यास धरतलो....

जंय प्रत्येक जाणाक आपलो असो रोजगार आसतलो
आनी ताका ताचो योग्य मोबदलो मेळटलो....

तशेंच प्रत्येकाचें आपलें अशें घर आसतलें
जंय आरोग्य, सुख आनी समृध्दी आसतली....

जंय प्रतिश्टेची सामाजीक सुरक्षा आसतली....
आनी एकतेचो सर्वधर्मीय सूरसंगम आसतलो....

सभापती महोदय, एक दीस आमी आमची ही मोख साध्य करतलेच हाची म्हाका खात्री आसा... ह्या आत्मविश्वासान भरिल्ल्या उतरांनी हांव 2016-17 वर्साचो अर्थसंकल्प सादर करतां.

3. सभापती महोदय, 2012 वर्सा आमच्या सरकारान गोंय राज्याच्या शासनाचो ताबो घेतलो तेन्ना पयलींच्या सरकाराची 1500 कोटी रूपयांची थकीत प्रलंबीत बिलां आमकां भरचीं पडलीं. इतलेंच न्हय जाल्यार खण वेवसाय बंद पडिल्ले कारणान 2012 वर्सा सावन आमकां दर वर्सा 1300 कोटी रूपयांचें महसुली लुकसान सोसचें पडलें. अशें आसून सुध्दा ह्या सगळ्या अडचणींक तोंड दितना आमी आमच्या सामाजीक कल्याणकारी योजनांची व्याप्ती वाडयली आनी वित्तीय आदार दिवन ह्यो योजना अमलांत हाडल्यो. आरोग्याच्या मळार चडांत चड विकास करतना आमी लोकांच्या आरोग्याची काळजी घेतल्या.

शेतकी क्षेत्राक फाटबळ दितना पिकावळींत तशेंच हेर मळार सकारात्मक बदल जातलो हाची जतनाय आमी घेतल्या. राज्यातले पूर्ण शिक्षणीक पद्दतीन आमलाग्र सुदारणा घडोवन हाडटना आमी पूर्व प्राथमीक ते विद्यापीठ स्तरा मेरेन शिक्षण क्षेत्राक उत्तेजन दिल्लें आसा.

राज्यांतल्यो सार्वजनीक साधनसुविधा घटमूट करतना आमी दर वर्सा नियोजनबद्ध रितीन आमचें उच्च ध्येय साध्य केलां.

रोजगार निर्मितीचेर चडांत चड भर दितना आमी पर्यायी संदी गोंयच्या तरणाट्यांक निर्माण करून दिवन बेरोजगारीची टक्केवारी मोठ्या प्रमाणांत देंवयल्या.

अर्थीक माहिती

4. सभापती महोदय, आतां हांव गोंय राज्याची अर्थीक माहिती थोडे भितर सादर करतां. राज्य सरकारान दूरदर्शी अर्थीक धोरण स्विकारलां आनी GSDP च्या संदर्भांत तूट आनी रीण सांठो हांचो योग्य मेळ घातला.

2013-14 वर्सा खातीर CSO च्या अदमासा प्रमाण गोंयची प्रतीव्यक्ती येणावळ सद्याचे किंमतींत ₹ 2,57,490 इतली आसा जी आमच्या पुराय देशांत सगळ्यां परस चड आसा.

खणीच्या बंदीक लागून 2012-13 वर्सा राज्यांतल्या GSDP च्या वाडीचें प्रमाण 4.17 टक्के इतलें देंविल्लें तें 2013-14 वर्सा 7.71 टक्के इतलें वाडलें.

2015-16 वर्साच्या GSDP चो सद्याचो दर 60,894.83 कोटी इतल्या अदमासाचो आसा. 2016-17 ह्या अर्थीक वर्सा सद्याचे दरेचो GSDP ₹ 70,400.03 कोटी इतल्या अदमासाचो आसा जाका लागून वाडीचें प्रमाण 10 टक्के इतलें निदर्शीत जातलें.

5. सभापती महोदय, 2015-16 ह्या वर्सा एकंदर अर्थीक तुटीचो अदमासी खर्च 2.84 टक्के इतलो वाडला. गोंय FRBM अधिनेमान थारायिल्ल्या 3 टक्केच्या मर्यादेंत तो आसा.

2016-17 ह्या अर्थीक वर्सा रिणाचो अदमासी खर्च - GSDP प्रमाण 17.07 टक्के इतलो आसा. गोंय FRBM अधिनेमान थारायिल्ल्या 25 टक्क्यांचे मर्यादेंत तो आसा आनी हाका लागून आमच्या राज्यान घेतिल्लें हें रीण नियंत्रणा भितर आसा. आमचें राज्य रीण फारीक करपाक केन्नाच चुकूंक ना.

अर्थीक बाजू देंविल्ली आसतनाय, गरज आशिल्ल्या खर्चा खातीर आमच्या सरकारान प्राथमीक खर्चाच्यो जबाबदाऱ्यो बेसबऱ्यो हाताळ्ळ्यात. आमी सामाजीक, शिक्षणीक, भलायकी, गृहनिर्माण, रोजगार आनी साधनसुविधा ह्या क्षेत्रांतल्या खर्चाक प्राधान्य दिल्लें आसा.

2016-17 वर्सा खातीर अर्थसंकल्पी अदमासपत्रक

6. सभापती महोदय, 2016-17 वर्सा खातीर ₹ 158.82 कोटींचें अतिरिक्त महसूल अदमासपत्रक सादर करपाक म्हाका खूब आनंद जाता. सध्याच्या अर्थीक वर्सा महसूल जमाचो अदमास ₹ 10641.96 कोटी इतलो आसा आनी महसूल खर्चाचो अदमास ₹ 10483.14 कोटी इतलो आसा.

7. महोदय, 2016-17 वर्साच्या एकूण अर्थसंकल्पाचो आकार ₹ 14,694.17 कोटी इतल्या अदमासाचो आसा. जो 2015-16 ह्या वर्सा ₹ 13331.44 कोटी इतलो आशिल्लो. हातूंत 9.06 टक्के वाड केल्ली आसा.

8. हांव सध्याच्या अर्थीक वर्सा ₹ 4008.05 कोटींचो प्लान कॅपिटल आवट्लेचो प्रस्ताव दवरतां जो फाटल्या 2015-16 ह्या अर्थीक वर्सा ₹ 3623.74 कोटी आशिल्लो. हातूंत 10.61 टक्के वाड केल्ली आसा. हांव सध्याच्या अर्थीक वर्सा चालू आशिल्ले मुख्य साधनसुविधांचीं कामां पुराय करपाचो प्रस्ताव दवरतां.

9. अर्थसंकल्पी तरतुदी करतना हांवें आवश्यक आशिल्ल्या महसुली खर्चांत जावपी वाड कमींत कमी करपाचो प्रयत्न केला. अशें आसलें तरी सुद्धा, म्हज्या सरकारान सामाजीक-अर्थीक योजनांची अंमलबजावणी करपाक आनी भांडवली कामांतल्यान मालमत्ता तयार करपाक कसलेच तरेची तडजोड करूंक ना.

प्रशासन आनी सुशासन

10. सभापती महोदय, उत्कृश्ट प्रशासना खातीर तशेंच अधिकारशाहीक कार्यक्षम, प्रभावी, जबाबदार आनी क्रियाशील करचेखातीर सगळ्या स्तरावेल्या सरकारी कर्मचाऱ्यांक योग्य प्रशिक्षण दिवप खूब गरजेचें. महोदय, हाचे पयलीं म्हज्या पुर्वाधिकाऱ्यांन घोशीत केल्ले प्रमाण, म्हज्या सरकारान गोंय राज्यांतल्या सगळ्या सरकारी कर्मचाऱ्यांची कार्यक्षमता वाडोवपाचे नदरेन गरजेचें प्रशिक्षण सातत्यान दिवपा खातीर सर्वसमावेशक अशे गोंय राज्य प्रशिक्षण धोरण आखलां. हातूंतल्यान सरकारी मळार कुशल आनी प्रशिक्षित वेवसायीक तयार जातले.

11. सभापती महोदय, सरकारी नोकर भरती प्रक्रियेंत पूर्ण पारदर्शकता हाडपाखातीर हांव गोंय कर्मचारी निवड आयोग स्थापन करपाचो प्रस्ताव दवरतां. जाचे अंतर्गत सरकारी संस्था, स्वायत्त संस्था तशेंच निमसरकारी संस्थांखातीर सगळीं अराजपत्रीत पदां भरपाची प्रक्रिया जातली.

12. महोदय, सातव्या वेतन आयोगाचो अहवाल आनी शिफारशी केंद्र सरकाराच्या विचाराधीन आसात. सरकारान ताची अंमलबजावणी अपेक्षीत धरून अर्थसंकल्पीय तरतूद केल्या. केंद्र सरकारान ताची अंमलबजावणी करतकूच आमी रोखडोच राज्यांतल्या कर्मचाऱ्यां खातीर ताचो फायदो लागू करतले.

महसूल आनी भूंय प्रशासन

13. सभापती महोदय, आमी हाचे पयलींच बार्देस आनी फोंडें तालुक्यां खातीर दोन स्वतंत्र अतिरिक्त जिल्लोधिकार्यांची नेमणूक केल्या. आतां हांव बार्देस आनी फोंडें तालुक्यांतल्या अतिरिक्त जिल्लोधिकार्यांच्या कार्यालयांत पेडणें आनी धारबांदोडा तालुक्यांचो समावेश करपाचो प्रस्ताव मांडटां. हाका लागून पेडणें आनी धारबांदोडा तालुक्यांसावन पणजे आनी मडगांवां येवपी लोकांचे त्रास उणे जातले.

14. सभापती महोदय, थळाव्या लोकांच्यो गरजो मतींत दवरून हांव सत्तरी आनी सांगें तालुक्या खातीर उप जिल्ल्याधिकार्यांचीं दोन कार्यालयां स्थापन करूंक सोदतां, जाका लागून थळाव्या लोकांक हीं कार्यालयां गरजेचीं थारतीलीं. अशे तरेन ह्या दोनूय तालुक्यांक स्वतंत्र उप जिल्ल्याधिकार्यांचें कार्यालय मेळटलें.

15. महोदय, धारबांदोडा तालुक्यांत उप जिल्ल्याधिकार्यांचें कार्यालय तशेंच हेर कार्यालयां खातीर नवी इमारत बांदपाचें काम नेटान चालू आसा आनी तें ह्या वर्सा भितर पूर्ण जातलें. ह्या वर्साच्या अर्थसंकल्पांत हांवें ₹ 400 लाखांची तरतूद केल्या.

16. महोदय, म्हज्या सरकारान विस्थापीत जाल्ल्या लोकांचें पुनर्वसन करपाक सदांच प्राधान्य दिलां. हे पासत हांव गोंय पुनर्वसन केंद्रा खातीर ₹ 1500 लाखांची तरतूद करपाचो प्रस्ताव दवरतां.

17. सभापती महोदय, सद्या जो मनीस जागो विकतो घेता ताका नोंदणीकरण, म्युटेशन, विभाजन आनी रुपांतर अश्या अनेक कार्यपध्दतींतल्यान वचचें पडटा. हाका लागून उपनिबंधक, मामलेदार, उपजिल्लोधिकारी आनी जिल्लोधिकाऱ्यांच्या कार्यालयांनी फावटी घालच्यो पडटात. लोकांक ही प्रक्रिया त्रासदायक आनी वेळ वगडावपी अशी दिसता. ही प्रक्रिया सोपी जावची आनी लोकांचे त्रास उणे जावचे हे खातीर 'एक खिडकी पद्दत' चालीक लावपाचो प्रस्ताव हांव मांडटां, जाका लागून जमनी संबंदीच्यो सगळ्यो सेवा एकाच जाग्यार मेळूंक शकतल्यो.

18. सभापती महोदय, उत्पन्न, जात वा निवासी प्रमाणपत्रां खातीर लोकांक महसूल अधिकाऱ्यां कडेन जायतीं अर्जीपत्रां सादर करचीं पडटात आनी हीं प्रमाणपत्रां मेळोवपाखातीर तांकां तींच कागदपत्रां परत-परत सादर करचीं पडटात. महोदय, लोकांक बरी सेवा दिवपाचे नदरेन केंद्र सरकारच्या डिजिटल इंडिया इनिशिएटिवा सारकेच हांव हांगां डिजिटल लॉकर इंटीग्रेशन स्थापन करपाचो प्रस्ताव मांडटा. ही सेवा सुरू जाली जाल्यार लोकांक कसलेंय प्रमाणपत्र वा सेवा मेळोवपा खातीर परतून - परतून कागदपत्रां सादर करपाची गरज पडची ना.

19. सभापती महोदय, भूंय प्रशासना विशीं उलयतना आमीं गोंय राज्यांतल्या जाग्यां संबंदीचे सगळे अभिलेख म्हळ्यार लेखी तशेंच ग्राफिक दोनूय डिजिटल स्वरूपांत केल्यांत, हें सांगपाक म्हाकां खोस जाता. तशेंच, लोकांक एक चौदाचो उतारो तशेंच सर्वे प्लान एकाच कागदार एकाच जाग्यार मेळचो ह्या हेतून जाग्याचो लेखी आनी ग्राफीक मजकूर आमी एकठांय हाडला. खूब कमी वेळा भितर जाग्यां संबंदी अभिलेख डिजिटल स्वरूपांत व्हरपी गोंय हें पयलें आनी एकमेव राज्य जावन आसा हेंय सांगतना म्हाका अभिमान दिसता.

20. जमनीची विभागणी, रुपांतर, शिमांकन ह्या सारक्या कामांच्या संदर्भांत आनी सर्वे संबंदीच्या कामां संदर्भांत पयशिल्ल्या तालुक्यांनी रावपी लोकांक त्रास पडचे न्हय हे खातीर हांव प्रत्येक तालुक्यांत वसणूक आनी भूंय अभिलेख संचालनालयाचीं उप-कार्यालयां स्थापन करपाचो प्रस्ताव दवरता जे वरवीं काणकोण, सांगें, धारबांदोडें, सत्तरी, दिवचल आनी पेडणेंच्या लोकांक ह्या कामां खातीर केंपें वा पणजे यो वच करपाची गरज पडची ना.

शेतकी, पशू संवर्धन आनी नुस्तें वेवसाय

21. सभापती महोदय, अशें म्हणटात की, “तुमी जेन्ना शेतीचेर लक्ष केंद्रीत करतले तेन्ना स्वर्ग सुध्दा तुमचें राज्य इबाडूंक शकचो ना.” महोदय, शेतकी, पशू संवर्धन आनी नुस्तें वेवसाय ही राज्याची बुन्याद जावन आसा आनी ह्या वेवसायांक सरकारान प्राधान्य दिवपाची गरज आसा हें वळखून आमच्या सरकारान फाटलीं चार वर्सां शेतकी क्षेत्राक फाव तो अर्थीक आदार दिता आसतनाच क्रियाशील सुदारणा घडोवन हाडल्या. जाका लागून ह्या क्षेत्रांत बरीच वाड जाल्ल्यान शेतकी, पशू संवर्धन आनी नुस्तें वेवसाय हीं क्षेत्रां नफो दिवपी आनी रोजगार तयार करपी वेवसाय जाल्ले आसात.

ह्या सभाघराक सांगपाक म्हाका खोशी जाता की फाटल्या सरकाराच्या कार्यकाळांत नकारात्मक वाडीक लागून आमकां खूब फारीक करून सोसचें पडलें पूण आमी केल्ल्या सतत प्रयत्नांक लागून आमच्या कार्यकाळांत ह्या क्षेत्रांत आमी सकारात्मक प्रगती केल्ली आसा. शेतकी आनी बागायती क्षेत्रांनी आमी भरीव प्रगती केल्ली आसा आनी ह्या सभाघराक सांगपाक म्हाका खोशी जाता की काजू बियांचें उत्पादन सुमार 15 टक्के वाडलें, सुपारेचें उत्पादन 10 टक्के वाडलें. तशेंच अनिश्चित हवामान आनी लागवड क्षेत्रा खातीर जमीन उणी आसून सुद्धा भात शेती उत्पादनांत आमी बरेंच यश मेळयलें. राज्यांत फुलांचें योग्य प्रमाणांत उत्पादन जायना. अशें आसून सुद्धा म्हज्या सरकारान केल्ल्या प्रयत्नांक लागून आमी आतां दर वर्साक 3,33,000 डझन फुलांचें उत्पन्न काडटात. नुस्तें वेवसाय क्षेत्रांत 2012 -13 वर्सा नुस्तें धरपाचें प्रमाण 77,879 टनां वयल्यान 1,17,976 टन इतलें वाडलें. दूद उत्पादनांत 1,60,000 लिटर दूद दुपटीन वाडलां जाल्यार दूद एकत्रीकरणांत 50 टक्के वाड जाल्या आनी आतां दर दिसाक 64,000 लिटरां परस चड जाता. सभापती महोदय, हाचे वयल्यान “जें रोंयता तेंच पिकता” ही म्हण सार्थ जाता.

22. महोदय, म्हज्या सरकाराच्या यत्नांक लागून आनी फाटलीं चार वर्सां सेगीत तीन पटींनी वाडिल्ल्या अर्थसंकल्पाक लागून हें शक्य जालें. शेतकी, पशू संवर्धन आनी नुस्तें वेवसाय खात्या खातीर ₹ 18,188 लाख आशिल्ली अर्थीक तरतूद वाडोवन ₹ 44,420 लाख केल्या. हे तरतुदीचो शेतकारांक आनी नुस्तेकारांक लाव मेळ्ळा. हे विशीं हांव कितल्योशोच देखी दिवंक शकता. पूण वेळा अभावी एकूच देख दितां.... फाटल्या सरकाराच्या कार्यकाळांत दुदाचो वेवसाय करपांक

वर्सुकी ₹ 162 लाख रक्कम दिताले. ती वाडोवन म्हज्या सरकारान वर्सुकी ₹ 2,300 लाख इतली केल्या. ह्या वेवसायाचो बरो फुडार नदरे मुखार दवरून हांवें ह्या अर्थीक वर्साक ती आनीक वाडोवन ₹ 3,000 लाख इतली केल्या. म्हज्या सरकारान कामधेनू योजनेंत बदल करून दूद वेवसायिकांक सहिवाल, गिर, रेड सिंधी ह्या थळाव्या जातींचीं गोरवां विकत घेवपा खातीर आदार केला. फाटल्या सरकाराच्या कार्यकाळांत ₹ 80 लाख इतली तुटपुंजी रकम दिताले ती आतां वाडोवन म्हज्या सरकारान ₹ 2000 लाख इतली केल्या.

23. ह्या पवित्र सभाघराक सांगपाक म्हाका आनंद जाता की, पूर्ण अन्नधान्य वर्गवारी 2014-15 ह्या वर्सा ₹ 100 लाख तशेंच मानपत्राचो आसपाव आशिल्ल्या कॉमेंडेशन पुरस्कारा खातीर गोंय राज्याची निवड जाल्या.

24. महोदय, कृषी कार्ड हें आमच्या सरकारान घेतिल्लें अभिनव पावल आसा आनी आयज म्हाका अभिमानान सांगचें दिसता की, अर्ज केल्ले तारखे सावन थारायिल्ले वेळेंत 30 दिसां भितर कृषी कार्ड दितात. आतां मेरेन आमी 26,273 कार्डां वितरीत केल्यांत.

25. सभापती महोदय, ग्रामीण पातळीचेर शेतकी विकास योजने अंतर्गत आमी राज्यांतले 25 गांव वेंचून काडल्यात. ह्या गांवांचें सर्वेक्षण पूर्ण जालां आनी प्रत्यक्ष विकासाचें काम रोखडेंच सुरू करतले.

26. महोदय, राज्यांतल्या शेतकी समाजा खातीर बऱ्यांतली बरी सुविधा मेळची म्हणून आमी दक्षीण गोंयांत मडगांव हांगा आनी उत्तर गोंयांत टोंक करंजाळे हांगा दोन जिल्लो पावंड्यावयलीं कार्यालयां सुरू केल्यांत. ह्या दोन कार्यालयांतल्यान शेतकाऱ्यांक दिवपाची सगळी सबसिडी मंजूर करून वितरीत करतले.

27. सभापती महोदय, सेंद्रीय शेतीक उर्बा दिवपा खातीर हांव सेंद्रीय शेती खातीर विशेश कार्यावळ सुरू करपाचो प्रस्ताव दवरतां. शेतकाऱ्यांनी सेंद्रीय सामुग्रीचो वापर करपा खातीर 50% सबसिडी दिवपाचो प्रस्ताव दवरतां. हाका लागून रासायनीक खतां आनी किटनाशकांचो वापर कमी जातलो आनी सद्याची शेतवड सेंद्रीय शेतीं कडेन परिवर्तीत जातली.

एकत्रीत विकास अंतर्गत सेंद्रीय शेती, प्रायोगीक तत्वाचेर सांगें, केपें आनी काणकोण तालुक्यांनी घडोवन हाडून तांकां साधनसुविधां खातीर खास सामुग्री आनी अर्थीक आदार दितले. भारत सरकाराचे सहभागी हमी योजने अंतर्गत तांकां प्रमाणीत करपा खातीर सहकार्य दितले.

28. सेंद्रीय शेती करपी शेतकऱ्यांक आदार दिवपा वांगडाच कालेंच्या सरकारी बागायतीचो एक आदर्श सेंद्रीय बागायत म्हणून विकास करपाचोय प्रस्ताव दवरतां. जंय सगळे सेंद्रीय कार्यक्रम टप्प्या टप्प्यांनी घेतले. तशेंच, ह्या वर्साच्या केंद्रीय अर्थसंकल्पांत जाहीर केल्ल्या प्रमाण पुर्वोत्तर राज्यां खातीर सेंद्रीय शेती योजना- गोंय राज्याकूय लागू करपाचो प्रस्ताव हांव केंद्र सरकाराक धाडटलों.

29. शेती हो एक फायदो दिवपी वेवसाय जावचो म्हणून एकात्मिक शेती पद्दतीचो नमुनो तयार करपाचो हांव प्रस्ताव दवरतां. हे येवजणे अंतर्गत आपल्या शेताचो चडांत चड वापर जावपाक शेतकाऱ्यांक शेत - बागायती उत्पादन, दुग्ध वेवसाय, कुकूट पालन ह्या सारख्या एकात्मिकृत शेती खातीर प्रोत्साहित करतले. हाचे खातीर हांवे ₹ 100 लाखांची तरतूद केल्ली आसा.

30. सभापती महोदय, शेतीचें महत्व आनी कामगारांचो सन्मान हांचें महत्व आनी मोल समजून घेवपा खातीर भुरग्यांक तांचे शाळेंत, घरा कुशीक पोरसांची लागवड करपा खातीर तंत्रीक आनी अर्थीक आदार दिवपाचो प्रस्ताव दवरतां.

31. सभापती महोदय, संरक्षित लागवड जाका Polyhouses अशें म्हणटात तें हवामानाच्या बदलांचो धोको उणो करून मौसमी पिकां खातीर पर्यायी उपाय मेळोवन दितात. Orchids, Gerberas, Chrysanthemum, Anthuriums हे सारकीं फुलां आनी ढबू मिरची आनी तवश्या सारक्यो भाज्यो पिकोवपा खातीर गोंयांत 100 परस चड Polyhouses आसात. हे पद्दतीक प्रोत्साहित करपा खातीर आनी बाजारपेठेंतल्या अनिश्चित चड-उतारा पसून वाटावपा खातीर गोंय राज्य बागायती फलोत्पादन विकास महामंडळ मर्यादीत हांचे तर्फे ह्या फुलांक आनी भाज्यांक निश्चित मोल आनी बाजारपेठ मेळोवन दिवपाचो प्रस्ताव दवरतां.

32. सभापती महोदय, ह्या दिसांनी कांय लोकां खातीर नाल्ल हो राजकारणाचो विशय जाला. पूण तो राज्यांतल्या जायत्या लोकांचे उपजिविकेचें एक मुखेल साधन जावन आसा. हाका लागून 2012 वर्सा आमच्या सरकारान नाल्ल काडपी शेतकारां खातीर प्रत्येक नाल्लाक 8 रुपया आधारभूत किंमत अशी जाहीर केल्ली. हांव आतां प्रती नाल्लांक 10 रुपया आधारभूत किंमत दिवची असो प्रस्ताव दवरतां. राज्यांत चडांत चड नाल्लाची लागवड करपाक प्रोत्साहन दिवचें म्हणून राज्यांत पूर्णवेळ नाल्ल विकास मंडळ स्थापन जावचें आनी ताचो अध्यक्ष खंयचोच राजकी फुडारी नासून एक थळावो नाल्लाचें उत्पादन काडपी शेतकार वा ह्या क्षेत्रांतलो जाणकार आसचो असो हांव प्रस्ताव दवरतां. हाचे खातीर हांवे आरंभीची तरतूद म्हणून ₹ 25 लाख दवरल्यात.

33. सभापती महोदय, नाल्ल हें बागायतींतलें एक पीक आनी ह्या विशयाचेर रान खात्यान लक्ष घालिनासतना शेतकी खात्यान लक्ष दिवपाची गरज आसा. अशें आसलें तरी ह्या विशयाचेर राजकारण करपाचो प्रयत्न चालू आसा. ह्या विशयाचेर कोणेंच धास्ती घेयनासतना कसलोच अपप्रचार करचो न्ही. हे खातीर हांव माड कापपा खातीर शेतकी खात्याचो नाहरकत दाखलो घेवपाक बंदनकारक करपाचो प्रस्ताव दवरतां. हे विशींचो आदेश रोखडोच लागू करतले.

34. सभापती महोदय, हांव ता. 1 सप्टेंबर 2016 सावन भात शेती खातीर 20 रुपया प्रती कील अशी आधारभूत किंमत वाडोवपाचो प्रस्ताव दवरतां.

35. सभापती महोदय, हांवें राष्ट्रीय कृषी विकास योजने खातीर ₹ 3,324 लाख, पिकांचे सबसिडी खातीर ₹ 1,250 लाख, बागायती विकासा खातीर ₹ 684.60 लाख, लघू शिंपणें योजने खातीर ₹ 800 लाख, अटल ग्राम योजने खातीर ₹ 2,600 लाख आनी आधारभूत किंमती खातीर ₹ 2,500 लाख, शेतकरी आधार निधी खातीर ₹ 200 लाख आनी सेंद्रीय शेती खातीर ₹ 100 लाखांची तरतूद केल्या.

36. महोदय, आमी भटकीं जनावरां वेवस्थापन योजना सुदारीत करून हे येवजणे अंतर्गत पंचायती, गोशाळा, प्राणी बचाव संस्था हांकां आसपावन घेतल्यात. ते प्रमाण हांवे ₹ 500 लाखांची तरतूद केल्या.

37. सभापती महोदय, हांव अंदाजे ₹ 400 लाख खर्चाचें नवें पशुवैजकी हॉस्पिटल सोनसडो हांगा बांदपाचें तशेंच मोलें, शिरोडें आनी केपें हांगा अंदाजे प्रत्येकी ₹ 135 लाखांचो पशुवैजकी दवाखान्या खातीर नवी इमारती बांदपाचो प्रस्ताव दवरतां.

38. विज्ञानीक पद्दत वापरून चडांत चड दूद उत्पादन करपी उत्पादकाक प्रोत्साहन दिवपा खातीर मानपत्र, यादस्तीक आनी ₹ 1,00,000 रोख इनाम आशिल्लो गोपाळ रत्न पुरस्कार सुरू करपाचो प्रस्ताव हांव दवरतां.

39. सभापती महोदय, गोंय राज्यांत सामुदायीक दुग्ध वेवसाय उत्पादनाची संकल्पना सुरू करपाचो प्रस्ताव हांव दवरतां. हे कार्यावळी अंतर्गत दर एका तालुक्यांत एक युनीट स्थापन करतले जातूंत स्वयंसहाय्य गट, शेतकरी क्लब जावं एका शेतकऱ्याक एका क्षेत्रा सकयल आधुनीक पद्धतीचो दुग्ध वेवसाय अंमलात हाडपाक मेळटलो. ह्या दुग्ध शेतकऱ्यांक आवश्यक आशिल्ल्या सगळ्या साधनसुविधां वांगडा अत्याधुनीक सुविधा दितले. जाचे खातीर एकूण सुरवातीचो अंदाजी खर्च ₹ 1500 लाखांची तरतूद केल्या.

40. सद्याचे पशुपालन येवजणे अंतर्गत पाडकांचें पालन, संवर्धन करपाक सवलती दिल्ल्यो आसात. अशें आसून सुद्धां चडशे फावटी योग्य सुवात नाशिल्ल्यान नागरीक हे येवजणेचो लाव घेवपाक शकनात. हे खातीर ही येवजण गोशाला, बिगर सरकारी संस्था आनी सामाजीक शेती मेरेन हांव पावोवपाक सोदतां. ताचे खातीर हांवे 400 लाख रुपयांची वाडीव अर्थसंकल्पीय तरतूद केल्या.

41. हालींच सरकारान सुरत डिस्ट्रीक्ट को ऑपरेटीव्ह मिल्क प्रोड्यूसर्स युनियन लि. (सुमुल) हे संस्थेक गोंय राज्यांतल्या चार तालुक्यांतल्यान दूद एकठांय करपाक अधिकृत केल्यात. कारण दूग्ध उत्पादकांमदीं एक सकारात्मक सर्त जावची आनी तांका एक बरो पर्याय मेळचो हो हेतू बाळगून सरकारान हें पावल उबारलां.

दुदाक बरो दर मेळ्ळो जाल्यार शेतकारांक सरकारी येवजण्यांचो लाव घेवपाक उत्तेजन मेळटलें. म्हज्या सरकारान दुदाचें वितरण करपाक बरे पर्याय मेळोवन दिल्यात ताका लागून बरी येणावळ मेळपाची खात्री आसा.

42. महोदय, हांवें पशू संवर्धन आनी पशू सेवे खातीर आशिल्ली तरतूद ₹ 12,521 लाखां वयल्यान ₹ 14,531 लाख इतली वाडयल्या. हांवें कामधेनू योजने खातीर ₹ 2,000 लाख, दुकरां पोसपाचे सबसिडीक ₹ 50 लाख, कुकूट पालन सबसिडी खातीर ₹ 70 लाख, दुधग्राम खातीर ₹ 50 लाख, पाचवो चारो खावडीची तरतूद दुप्पट करून ₹ 60 लाख केल्या आनी आदिवासी वाठाराच्या विकासा खातीर ₹ 600 लाख दिवपाची तरतूद केल्या.

43. सभापती महोदय, राज्यांत नुस्तेमारी बंदीचो काळ जो आदीं 47 दीस आसतालो तो जून 2013 वर्साच्यान आमच्या सरकारान 61 दिसांचो केलो. ताका लागून नुस्त्याच्या उत्पादनांत भरघोस वाड जाल्ली आसा.

44. सभापती महोदय, गोंयांत 'ऑर्नामेंटल फीश फार्मिंगाच्या' माध्यमांतल्यान नुस्तें थळाव्या बाजारांत विकपाक तशेंच निर्गत करपाक भरपूर वाव आसा हें आमच्या लक्षांत आयलां. ह्या वेवसायांत येवपाक गोंयच्या तरणाट्यांनी फुडाकार घेवचो म्हणून तांकां उर्बा दिवपाक नुस्तें वेवसाय खात्या वतीन एक आदर्श ऑर्नामेंटल फीश फार्म स्थापन करपाचें थारायलां.

45. गोंयचे तरणाटे जे 'ऑर्नामेंटल फीश फार्मिंग' वेवसायाक आपले उपजिविके खातीर एक पर्यायी साधन म्हणून वापरूंक सोदतात जावं तांच्या सध्याच्या वेवसायाक एक आदार म्हणून वापरूंक सोदतात अशा युवकां खातीर मायक्रो स्केल युनीट स्थापन करून प्रशिक्षण आनी तंत्रीक आदारा सयत ₹ 2.5 लाख अर्थीक आदार दिवपाचो प्रस्ताव दवरतां. नुस्तें वेवसाय खात्या मार्फत योग्य योजना तयार करतले आनी हाचे खातीर हांवें 2016-17 ह्या वर्सा खातीर ₹ 10 लाखांची आरंभीची तरतूद केल्या.

46. महोदय, खात्या उदकाचे मानशीत नुस्तें पिकोवपाक सद्या दितात ते अर्थीक आदार येवजणेचो आनीक फुडें विस्तार करतना हांव आतां साव्या उदकांतूय नुस्तें पिकोवपा खातीर अर्थीक आदार दिवपाचो प्रस्ताव दवरतां. हे येवजणे खाला आतां साव्या उदकांत नुस्तें पिकोवपाचे येवजणेंतूय बांदकाम, दुरुस्ती तशेंच गरजेची सामुग्री आनी खावड उपलब्ध करून दितले. ते खातीर हांवें 10 लाख रुपयांची तरतूद 2016-17 ह्या अर्थीक वर्सा केल्या.

47. महोदय, पारंपारीक रापणकारांक तांची परंपरा सांबाळप शक्य जावचें आनी सद्याच्या पर्यावरणीय धोक्यांत तांची जीण अदीक सुखाची जावची, हो मुखेल हेतू नदरे मुखार दवरून हांव 50 हजार रुपया मेरेनच्या मोलाचें सिंगल नेट/ल्हान रापण आनी हेर संबंदीत सामुग्री विकती घेवपा खातीर 50 टक्के अनुदान दिवपाचो प्रस्ताव दवरतां.

48. महोदय, यंत्रिक व्हड्यांच्या आदारान नुस्तेमारी करपी पारंपारीक नुस्ते पागप्यानी आपलो पेट्रोल कोटा सद्याच्या 1200 लिटरां वयल्यान 1700 लिटर करचो अशी मागणी केल्ली. तांच्या उत्पादनांत भरघोस वाड जावंची आनी मोठ्या प्रमाणांत नुस्ते मेळचें म्हणून हांव तांचो पेट्रोल कोटा 1200 लिटरां वयल्यान 1700 लिटर वाडयतां. तेच वांगडा 51 हजार रुपयांचो वित्तीय आधारूय वाडोवपाचो प्रस्ताव दवरतां.

49. कुल्ल्यांच्या उत्पादनाक थळाव्या आनी राष्ट्रीय बाजारांत व्हड मागणी आसा. वेवसायीक पावंड्यार हें उत्पादन घेवपाक गोंयांत व्हड वाव आसा. खारफुटी वाठारांत अशे तरेन कुल्ल्यांचें उत्पादन घेवपाक म्हजें सरकार उत्तेजन दितलें. ते नदरेन स्वयंसहाय्य गट, खासगी वेवसायीक आनी नुस्ते पागपी हांकां गरजेचो अर्थीक आदार दितले. हेच धर्तेर खाडी आनी दर्यादेग वाठारांत कालवां आनी शिनाण्यो हांचो वेवसाय करप्यांकूय प्रोत्साहन दितले. ते पासत नुस्ते वेवसाय खात्या वरवीं कुल्ल्यो, शिनाण्यो आनी कालवां हांचें उत्पादन करप्यां खातीर नवी येवजण आंखतले. हांवे 2016-17 ह्या अर्थीक वर्सा सुरवातीची तरतूद म्हणून 15 लाख रुपया दवरल्यात.

50. सभापती महोदय, हांवे डिझलाचेर वॉट सबसिडी म्हणून ₹ 1600 लाखांची तरतूद केल्या, ₹400 लाख बोर्ड केरोसीन इंजिनांच्या बदलावा खातीर, ₹ 225 लाख नुस्तेकारांचे सुरक्षे खातीर एकत्रीत निधी म्हणून ₹ 500 लाख आवट बोर्ड मोटर्स विकत घेवपा खातीर, 90 लाख रुपया राष्ट्रीय कल्याण निधी खातीर आनी ₹ 2000 लाख बोटींच्या धक्क्याच्या (जेटी) बांदकाम आनी वेवस्थापना खातीर.

शिक्षण, उच्च शिक्षण आनी तंत्रीक शिक्षण

51. सभापती महोदय, ‘हांव स्वताक अपघातान राजकारणी आनी इच्छेन शिक्षक’ अशें सदांच म्हणटां. ताका लागून म्हज्या काळजांत शिक्षणाक सदांच खाशेली सुवात आसा. म्हणटकच अर्थसंकल्पांतूय शिक्षणाक खाशेली सुवात आसतली हें आनीक वेगळें सांगपाची गरज ना.

52. सभापती महोदय, फुडले पिळगे खातीर आमी कसलें शिक्षण दितात हाचेर पुराय राज्याचो फुडार तिगून आसतलो. आवयभाशेंतल्यान प्राथमीक शिक्षण दिवपाचे संकल्पनेक विज्ञानीक आदार आसा आनी हो फकत एक भावनीक विशय न्ही. प्राथमीक शिक्षणाक उत्तेजन दिवप हें सरकाराचें धोरण आसा. ल्हान भुरग्यांचें मन रोखडेंच गिन्यान आत्मसात करता आनी शास्त्राचे मूलभूत घटक रोखडेच समजून घेतात. भौतीकशास्त्र, रसायनशास्त्र, गणीत ह्या विशयांचे मूलभूत घटक बळिश्ट आशिल्ल्यान भुरग्यांनी हे मुलभूत घटक समजून घेवपाचे आसतात. जर ल्हान भुरग्यांक नवीन भाशा शिकपाचे आनी विज्ञान आनी गणिताचे मूलभूत घटक ते भाशेंत समजून घेवपाचें अशा दोट्टी वज्याचो ताण दिलो ना जाल्यार आमच्यान हें बरे तरेन आनी बेगिनांत बेगीत आत्मसात करूं येता. कोंकणी आनी मराठींतल्यान प्राथमीक शिक्षणाक उत्तेजन दिवपा खातीर म्हज्या सरकारान एक धोरणात्मक निर्णय घेतला. जाका लागून आवयभाशेंतल्यान शिक्षण दिवपी प्राथमीक शाळेक सुरवेक विशेश अनुदान एकरकमी अनुदान म्हणून 12 लाख रुपया आनी शाळेंत आवश्यक साधनसुविधांची सुदारणा करपा खातीर आनी संसाधनां तयार करपा खातीर फुडल्या पांच वर्सांक प्रत्येक वर्सा ₹ 1 लाख दिवपाची तरतूद आसा. अशें आसलें तरीय हे येवजणेचो लाव घेवपाक बऱ्याच शाळांक जायत्यो अडचणी येतात अशें आमकां दिसून आयलां. हे अडचणीचेर मात करपा खातीर हांव कोंकणी/मराठी माध्यम आशिल्ल्या प्राथमीक शाळांक दर म्हयन्याक प्रत्येक विद्यार्थ्या फाटल्यान ₹ 400 विशेश अनुदान दिवपाचो प्रस्ताव दवरतां.

53. सभापती महोदय, सद्याची खंयचीय मान्यताप्राप्त अनुदान न घेवपी प्राथमीक शाळा जर कोंकणी/मराठी माध्यम स्विकारपाक तयार आसा जाल्यार तांकांय वयले येवजणेचो लाव दिवपाचो प्रस्ताव हांव दवरतां.

54. तशेंच गोंय शिक्षण विकास महामंडळा वतीन प्राथमीक स्तराचेर मुल्यवर्धीत शिक्षण आनी योग प्रशिक्षणाची खाशेली कार्यावळ चालीक लावपा खातीर गोवा शिक्षण विकास महामंडळाचो वित्तीय नियतव्यय (Outlay) वाडोवपाचो प्रस्ताव हांव दवरतां. पयल्या वर्सा अशा 100 शाळां खातीर अशे तरेचो अर्थीक आदार उपलब्ध करूनच दितले. अशे तरेन हांवें गोंय शिक्षण विकास महामंडळा खातीर वित्तीय खर्चाची तरतूद वाडयिल्ली आसा.

55. आमच्या विद्यार्थ्यांचो फुडार हो तांकां दिल्ल्या शिक्षणाचेर आदारून आसता. उच्च शिक्षणाचें स्वप्न बाळगुपी विद्यार्थ्यांचें स्वप्न पूर्ण करपाक अर्थीक आदार दिवपी आमचे कडेन कितल्योश्योच योजना आसात. गुणवत्ता आशिल्ल्या जायत्या विद्यार्थ्यांचें विदेशांत वचून शिक्षण घेवपाचें स्वप्न आसता. पूण अर्थीक अडचणीक लागून तांकां तें शक्य जायना. गोंय विद्यापिठाच्या सल्ल्यान ज्या विद्यार्थ्यांच्या पालकांची वर्सुकी येणावळ 5 लाखां परस उणी आसा तांचे खातीर हांव नवी योजना सुरू करपाक सोदतां. तातूंतल्यान ते आपलें एक सत्र विदेशांतल्या नामनेच्या विद्यापिठाच्या जोड पालवान पूर्ण करतले. हाचो लाव तांच्या गोंय विद्यापिठांतल्या फुडल्या अभ्यासक्रमाक जोडटले. हे योजने खातीर 2016-17 ह्या वर्सा हांव ₹ 30 लाखांची आरंभीची तरतूद करतां.

56. सभापती महोदय, “गुरूर्ब्रह्मा गुरूर्विष्णू गुरूर्देवो महेश्वरः” अशें वचन आसा. भुरग्याचें भवितव्य घडोवपाचें काम एक शिक्षक करता. ते खातीर कुशल आनी गुणवत्ताधारक अशा निवृत्त शिक्षकांक खासा रोजगार दिवन सन्माननीय मानधन दिवपी येवजण चालीक लावपाचो प्रस्ताव हांव दवरतां. मात ही येवजण म्हणल्यार निवृत्ती उपरांतची सेवावाढ न्हय वा कंत्राटी नियुक्ती न्हय हें स्पश्ट करतां. हे येवजणे सकयल 2016-17 वर्सा खातीर सध्या हांव ₹ 25 लाखांची तरतूद करपाचो प्रस्ताव दवरतां.

57. सभापती महोदय, गोंयांत सध्या उच्च शिक्षणांत विद्यार्थी नोंदणीचें एकूण प्रमाण 26.4 टक्के इतलें आसा. भारतांत उच्च स्तर आशिल्ल्या राज्यां मदीं गोंय हें एक राज्य आसलें, तरीय हें प्रमाण उणेंच 40 टक्क्यां मेरेन वाडोवपाचे आमचे यत्न आसात. ही मोख मतींत दवरून म्हजें सरकार दरेका जिल्ल्यांत दोन मेळून एकूण चार केंद्रांनी सांजवेळचीं महाविद्यालयां सुरू करपाची संकल्पना मांडटां. ह्या उपक्रमा खातीर चालू अर्थीक वर्सा हांवें ₹ 20 लाखांची तजवीज केल्या.

58. सभापती महोदय, हांव गोंय शिश्यवृत्ती येवजणे अंतर्गत विद्यार्थ्यांक अतिरिक्त धा शिश्यवृत्ती दिवपाचो प्रस्ताव दवरतां. हातूंत तांची निवड जातकूच दोन वर्सां खातीर तांकां ‘युनिक फंडींग विन्डो’चो लाव मेळटलो. अशे तरेन निधीचे हमीक लागून हुशार विद्यार्थी अर्थीक अडचणीचो कसलोच भंय दवरिनासतना नामांकीत शिक्षण संस्थांनी प्रवेश घेवपाक सुरक्षीत जातले. हे प्रमाण हांवें वित्तीय नियतव्ययांत (Outlay) ₹ 300 लाखांची वाड करतां.

59. सभापती महोदय, खासा क्षमतेच्या भुरग्यांच्या शाळांक आमी पुराय तरेन तेंको दिवपाक जाय. ह्यो संस्था समाजाच्या एका वर्गाच्यो गरजो भागोवपा खातीर सुरू केल्यात ही तितलीच तोखणायेची गजाल. अशा शाळांक हांव म्हजो पुराय पाठिंबो दितां आनी हे दिशेन पयलें पावल म्हणून ह्या शाळांक कांय अतिरिक्त विशेश सुविधा दिवन 'साधनसुविधा रीणवजा अनुदान' योजना लागू करतां.

60. खासा क्षमतेच्या भुरग्यांचो फुडार घडयतनाच तांकां फुडाराक बरो रोजगार मेळचो आनी समाजाच्या मुख्य प्रवाहांत तांचोय आसपाव जावचो ह्या हेतून तांचे खातीर खासा वेवसायीक प्रशिक्षण दिवपी समर्पीत कार्यावळ चालीक लावपाचो प्रस्ताव हांव दवरतां.

61. महोदय, देशांतले खंयचेय मिलिटरी वा सैनीक शाळेंत प्रवेश घेवपी गोंयच्या भुरग्यांक दर वर्सा ₹ 20,000 मेरेन फीचो परतावो मेळटा. गोंयकार भुरग्यांक मिलिटरी वा सैनीक स्कुलांनी भरती जावपाक प्रोत्साहन मेळचें ह्या हेतून ही मर्यादा ₹ 50,000 मेरेन वाडोवपाचो प्रस्ताव हांव दवरतां.

62. सभापती महोदय, गणीत विशयांत गोंयच्या 10 वेच्या विद्यार्थ्यांची कार्यक्षमताय राष्ट्रीय पांवड्या परस बरीच उणी आसा अशें राष्ट्रीय गुणवत्ता सर्वेक्षणांत दिसून आयलां. संकल्पनेंतली स्पश्टता आनी विशय समजून घेवपांतलो अभाव हीं तांचे फाटलीं कारणां आसात. ते खातीर संबंदीत शिक्षकांक तांचे नोकरीपूर्व आनी सेवाकाळांत प्रशिक्षण दिवपाची व्यापक कार्यावळ घडोवन हाडपाचो प्रस्ताव हांव दवरतां.

63. सभापती महोदय, विविध स्तरांतल्या शिक्षकां खातीर उत्कृश्ट शिक्षक पुरस्काराचे संख्येंत वाड करपाचो प्रस्ताव हांव दवरतां. तशेंच, हातूंतले पन्नास टक्के पुरस्कार हे अश्या शिक्षकांक दितले जांची पिराय पंचेचाळीस वर्सा परस कमी आसतली जेणे करून तांकां तांच्या सेवा कारकिर्दीच्या मध्यार आसतना उत्कृश्टतेची पातळी गाठपाक उत्तेजन आनी प्रोत्साहन मेळटलें.

64. महोदय, हांवें ह्या अर्थसंकल्पांत गोंय विद्यापिठा खातीर ₹ 3,975 लाख आनी गोंय शालांत शिक्षण मंडळाक बळकटी हाडपा खातीर ₹ 400 लाखांची तरतूद केल्या. तशेंच हांवें उच्च शिक्षणा

खातीर ₹ 100 लाख, संगणक प्रयोगशाळांचो दर्जो सुदरावपा खातीर ₹ 2500 लाख, सर्व शिक्षा अभियाना खातीर ₹ 2500 लाख, राष्ट्रीय माध्यमीक शिक्षा अभियाना खातीर ₹ 1300 लाख, राष्ट्रीय उच्च शिक्षा अभियाना खातीर ₹ 1600 लाख, ₹ 1300 माध्यान्ह आहार योजने खातीर, ₹ 4000 लाख लॅपटॉप योजने खातीर, संत सोयरोबानाथ आंबिये ज्ञानवृद्धी शिश्यवृत्ती योजने खातीर (बर्सरी योजना) ₹ 300 लाख, बाल भवना खातीर ₹ 400 लाख, विशेष गरजू भुरग्यां खातीर ₹ 450 लाख अनुदान, संजय स्कुला खातीर ₹ 640 लाख, विद्यार्थी समुपदेशन योजनेक ₹ 400 लाख, कोंकणी आनी मराठी प्राथमीक शिक्षण दिवपी शाळांक ₹ 500 लाख अनुदान दिवपाची तरतूद केल्या.

65. सभापती महोदय, गोंय अभियांत्रिकी महाविद्यालय ह्या वर्सा सुर्वण जयंती वर्स म्हणून मनयता. 1966-67 वर्सा स्थापन जाल्ल्या ह्या आरंभीच्या सरकारी संस्थेन नांवाजते इंजिनियर (अभियंते) तयार करून गोंयचे नांव भारतांतल्या विविध भागांनी आनी जगांत पावयलें. ह्या महाविद्यालयांतल्या कार्यावळींक आदार करपा खातीर हांवे “ENGICO Golden Jubilee Schemes” हे योजनेक ₹ 200 लाखांची तरतूद केल्या. विद्यार्थी आनी तज्ञ शिक्षक वर्गा खातीर संशोधन आनी विकास निधी म्हणून वापरतले. हे भायर विद्यार्थी प्रकल्पांक आदार दिवपा खातीर corpus निधी तयार करपाक, तंत्रीक चर्चासत्रां आनी कार्यशाळांक आदार करपाक आनी विद्यार्थ्यांच्यो सोयीसुविधांचो दर्जो वाडोवपा खातीर सुद्धा हो निधी वापरतले.

66. गोमंत विभूषण चार्लस कुरीया हो गोंयचो एक म्हान पूत आशिल्लो, जाका गोंयचो मोग आनी अपुर्बाय आशिल्ली. ताच्या नांवान गोंय वास्तुशिल्पकलाशास्त्र महाविद्यालय, आल्तीन, पणजे हांगां चार्लस कुरीया अध्यासन (Chair) स्थापन करपाचो प्रस्ताव मांडटां. ह्या अध्यासनाची स्थापणूक कला आनी संस्कृती खात्याचे सध्याचे योजने अंतर्गत जातली.

67. सभापती महोदय, कुंकळे हांगां भूसंपादन करून त्या जाग्याचो ताबो हाचे पयलींच एनआयटी (NIT) चे सुवादीन केला. जाका लागून आवश्यक आशिल्ल्यो साधनसुविधा वापरून वेळेंत काम पूर्ण जातलें. ह्या व्यतिरिक्त सरकारान गोंयांत आय.आय.टी. स्थापन करपाक जमीन निश्चीत करून तिचें भूसंपादन करपाची प्रक्रिया सुरू केल्या. आयआयटी गोवाचे स्थापने खातीर जमीन संपादन करपाक ₹ 1000 लाखांची तरतूद केल्या.

समाज कल्याण, महिला आनी बाल विकास आनी आदिवासी कल्याण

68. गृह आधार आनी लाडली लक्ष्मी ह्यो आमच्या सरकाराच्यो दोन मुखेल योजना. ह्यो योजना चालीक लावन सरकारान राज्यांतल्या बायलांक आनी चली भुरग्यांक हें सरकार तांचे वांगडा आसा हाचो आत्मविश्वास दिला. महोदय, गृह आधार येवजणे खाला आयज मेरेन आमी 1,40,000 अर्जांक मान्यताय दिल्या तशेंच लाडली लक्ष्मी येवजणे खाला सुमार 34,000 अर्जांक परवानगी दिल्या. ते भायर म्हज्या सरकारान ममता येवजणेंत बदल करून अर्थीक आदारांत ₹ 25,000 मेरेन वाड केल्या. प्रत्येक चली भुरग्याक ताच्या जिवन काळांत पांच टप्प्यांनी हो अर्थीक आदार भेटयतले.

69. सभापती महोदय, जनतेची सामाजीक जीण सुरक्षीत दवरप हें खंयच्याय सरकाराचें परम कर्तव्य आसता, आमच्या सरकारान हें सदांच मानून घेतलां. आमच्या फाटल्या सरकाराच्या कार्यकाळांत आमी जाणटेल्यांक भुके पसून मुक्ती तशेंच जाणटेपणांत तांणी मानाचें जिवीत जगचें ह्या हेतून दयानंद सामाजीक सुरक्षा योजना (DSSS) सुरू केल्ली. ह्या कार्यकाळांत आमी ही येवजण चडांत चड लोकां मेरेन पावयल्या. सध्या आमी नव्या अर्जांक दर तीन म्हयन्यांतल्यान एके फावटीं मंजुरी दिवपाच्या बदला आतां म्हयन्यांतल्यान एकदां मंजुरी दितात. आयज हे योजनेची यशोगाथा पूर्ण गोंयाक खबर आसा हें म्हाका वेगळें सांगपाची गरज ना. आयूर्मर्यादित जाल्ली वाड हेंच ताचें स्पश्टीकरण जावन आसा.

70. सभापती महोदय, गृह आधार योजनेक लागून आयज चडश्या घरांनी बायलां स्वाभिमानान आनी विश्वासान चूल पेटोवंक शकतात. म्हजें सरकाराक, गृह लक्ष्मी ह्या नात्यान बायलां जे त्रास सोसतात ताची जाणीव आसा आनी हे खातीर महोदय, तारीख 1 सप्टेंबर 2016 सावन गृह आधार योजने खाला मेळपी म्हयन्याचो आदार 1200 रुपयां वयल्यान 1500 रुपया वाडयतां. महोदय, जेन्ना आमी एका दादल्याक आदार करतात तेन्ना तो आदार त्या दादल्याकूच दिल्लो आसता, पूण जेन्ना आमी एके बायलेक आदार करतात तेन्ना तो आदार पूर्ण कुटुंबाक केल्लो आसता.

71. सभापती महोदय, लग्न जावपाचे पिरायेंत जाल्ली वाड ही एक विकसीत अर्थवेवस्थेचें लक्षण आसा. लाडली लक्ष्मी योजनेचे पिरायेची वाड सध्याच्या 40 वर्सां वयल्यान 45 वर्सां करपाचो प्रस्ताव हांव मांडटां. ही वाड 1 एप्रिल 2016 पासून लागू जातली.

72. महोदय, हांव दयानंद सामाजीक सुरक्षा योजने खातीर ₹ 32,000 लाख, लाडली लक्ष्मी योजने खातीर ₹ 12,600 लाख, गृह आधार योजने खातीर ₹ 17,990 लाख, बाल पोशण कार्यावळी अंतर्गत ₹ 1,600 लाख आनी अंगणवाडी सेविकांक निवृत्ती लाव दिवपा खातीर ₹ 170 लाखांची अर्थसंकल्पी तरतूद केल्या. सामाजीक मळाचेर नियतव्यय (Outlay) वाडोवन एकूण ₹ 93,445 लाखांची तरतूद केल्या. ते भायर अनुसुचीत जाती आनी अनुसुचीत जमातीच्या काळांत उपनियोजना खाला तरतूद केल्ल्या नियतव्ययांत (Outlay) ही अतिरिक्त वाड जावन आसा.

73. महोदय, अनुसुचीत जाती आनी अनुसुचीत जमाती उपनियोजना खातीर खासा अर्थसंकल्पीय तरतूद आसा. तशेंच अनुसुचीत जाती आनी जमातीं खातीर स्वतंत्र पूर्ण दर्जाचें खातें वावुरता अशें आसलें तरीय, ह्यो योजना तांचे मेरेन पावनात. ताका लागून निधीचो वापर जायना. हाका लागून हांव अनुसुचीत जाती आनी अनुसुचीत जमाती उपयोजने खाला निधीचो वापर करपा खातीर आनी अंमलबजावणी जावपा खातीर प्रत्येक खात्यांत कार्यदळ समिती घडोवपाचो प्रस्ताव दवरतां.

74. सभापती महोदय, हें वर्स डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचें 125 वें जल्म शताब्दी वर्स आशिल्ल्यान, म्हजें सरकार वर्सभर साबार कार्यावळी आयोजीत करून हें वर्स मनयतलें. ते खातीर सरकार समाज कल्याण खात्याच्या अधिकारा खाला राज्यस्तरीय मंडळ घडयतलें. ह्या वर्सा निमतान म्हज्या सरकारान हालींच आदिवासी कल्याण योजने खाला मेळपी सगळ्या योजनांचो लाव समाज कल्याण खात्या वरवीं अनुसुचीत जातिकूय दिवपाचे नदरेन खासा अर्थीक तजवीज करून विस्तार केला.

75. सभापती महोदय, हांवें आदिवासींच्या विकासा अंतर्गत प्री मॅट्रीक स्कॉलरशिपी खातीर ₹ 450 लाख, पोस्ट मॅट्रीक स्कॉलरशिपी खातीर ₹ 400 लाख, आश्रम स्कुलां खातीर ₹ 700 लाख, गगन भरारी योजने खातीर ₹ 375 लाख, शालांत परिक्षेंत बरे गूण घेतिल्ल्या विद्यार्थ्यांक गुणवत्ता आदारीत पुरस्कारा खातीर ₹ 100 लाख, विद्या लक्ष्मी योजने खातीर ₹ 150 लाख, अनुसुचीत जमाती विद्यार्थ्यांक वसतीगृहा खातीर ₹ 60 लाख आनी रान हक्क समितीची क्षमता वाडोवपा खातीर ₹ 100 लाखांची तरतूद केल्या.

पर्यटन

76. सभापती महोदय, म्हज्या सरकार गोंय राज्यांत येवपी पर्यटकांची संख्या वाडोवपाक बांदील आसलें. ते खातीर पर्यटन स्थळांचें ब्रँडिंग, मार्केटिंग आनी प्रमोशन असले जायते यत्न केले उपरांत देशी पर्यटकांचे संख्येत भरघोस वाड जाली. आमच्या कार्यकाळांत 2012 ते आयज मेरेन ही वाड सुमार 100 टक्क्या परस चड आसा.

77. सभापती महोदय, 2014 वर्सा केंद्र सरकारान ई-पर्यटक व्हिसा सुविधा चालू केल्ले खातीर हांव केंद्र सरकाराचे उपकार मानतां. हे सुविधेच्या माध्यमांतल्यान आजचे तारखे मेरेन आमकां 141 देशांतले मेळून 80,928 प्रवासी मेळ्ळे.

78. सभापती महोदय, गोंयच्यो दर्यावेळो नितळ आनी सुरक्षीत दवरप हे म्हज्या सरकाराचे यत्न आसले. महोदय, हांव अभिमानान सांगपाक शकतां की, गोंय राज्यांतल्या दर्यावेळांचेर आनी मयें तळें आनी दूदसागर धबधबो ह्या दोन पर्यटन स्थळांचेर मेळून सुमार 600 जीवरक्षकांच्या आदारान जीवरक्षक सेवा दिवपी गोंय हें पयलें राज्य आसा आनी आतां मेरेन 1656 जाणांचे जीव वाटायल्यात.

सभापती महोदय, दर्यावेळो नितळसाणीचें काम चालू आसा आनी दिसपट्टी नितळसाण करतात. त्या कामाक आमी आमचे पुराय योगदान दितात. गेल्या वर्सा गोंयांतल्या 11 दर्यावेळांचो क्रमांक देशांतल्या सर्वोत्कृष्ट 25 दर्यावेळांनी लागता. तशेंच 5 दर्यावेळांचो क्रमांक आशिया खंडांतल्या पयल्या 25 दर्यावेळांनी लागता. तेच प्रमाण ह्या वर्सा आगोंदा आनी पाळोळें ह्या दोन दर्यावेळांचो आशिया खंडांतल्या पयल्या 10 दर्यावेळांनी क्रमांक लागता.

79. सभापती महोदय, म्हज्या सरकारान तरेकवार पर्यटन वेव्हाराकडेन संबंदीत वाहनांच्या नोंदणी/नुतनीकरण करपा खातीर गोंय इलेक्ट्रॉनिक लि. च्या माध्यमांतल्यान ई-नोंदणी सुविधा चालू केल्या. सिंगल विंडो पद्धतीन सोपस्कार सोंपे करून निश्चित वेळेंत आनी अर्ज आडखळी विरयत हातावेगळे करपा खातीर उत्तर आनी दक्षिण गोंयांत मेळून दोन अत्याधुनीक नोंदणी सुविधा केंद्रां तयार केल्यांत.

80. सभापती महोदय, म्हज्या सरकारान वर्स 2012 सावन आजमेरेन 2777 लाख रुपया खर्चाचे 62 पर्यटन साधनसुविधा प्रकल्प तयार केल्यात. केंद्र सरकाराचे स्वदेश येवजणे खाला खास करून दर्यावेळांचेर पर्यटन संबंदीत साधनसुविधा निर्माण करपाच्या हेतान आमी सविस्तर प्रकल्प अहवाल केंद्राक सादर केला आनी तातूंतल्यान पयल्या टप्प्यांत उणेच 100 कोटी रुपया मेळपाची शक्यताय आसा.

महोदय, हावें मार्केटिंग आनी प्रमोशन करपा खातीर 5000 लाख रुपया आनी पर्यटन साधनसुविधा विकासा खातीर 8000 लाख रुपयांची अर्थसंकल्पीय तजवीज केल्या.

नागरी पुरवण आनी गिरायक वेव्हार

81. सभापती महोदय, म्हज्या सरकारान अन्न सुरक्षा कायदो 2013 ची पूर्ण गोंयांत अंमलबजावणी केल्या. तशेंच आमी हातूंत 5,11,204 लाबधारकांक आसपावन घेतल्यात.

82. सभापती महोदय, म्हाका सांगपाक खोस भोगता, म्हज्या सरकारान गोंय राज्यांत रेशन कार्डांचें 100% संगणकीकरण पूर्ण केलां. हातूंतल्या 96% कार्डांनी आदार आंकड्यांची नोंद केल्या. हाका लागून राज्यांतलीं डुप्लीकेट आनी बोगस रेशन कार्डां पूर्णपणान नश्ट जाल्यात.

83. सभापती महोदय, म्हज्या सरकारान राज्यांत स्वस्त धान्य दुकानांचें पूर्ण तरेन स्वयंचलीत यंत्रणेंत बदलपाचें काम हातांत घेतलां. हें काम 2016-17 ह्या अर्थीक वर्सा पूर्ण जातलें. तशेंच म्हज्या सरकारान राज्यांत भौशीक वितरण वेवस्थेंतली पूर्ण माहिती पब्लीक डोमेनांत हाडल्या आनी ही माहिती सरकाराच्या संकेतस्थळांचेर (वेबसायटीचेर) उपलब्ध आसा.

84. सभापती महोदय, अन्न सुरक्षा कायद्या खाला केंद्रीय सवलती मेळोवपाक आमच्या लाबधारकांचो आंकडो 5.32 लाखां मेरेन आसप बंधनकारक आसा, हाका लागून पात्र आसून लेगीत जायत्या लोकांक हे योजनेंत आसपावन घेवंक मेळना, ह्या लोकांक राज्य खर्चान हे योजनेंत आसपावन घेवपाचो प्रस्ताव हांव मांडटा. हाचो अतिरिक्त खर्च दर वर्सा 663 लाख रुपया इतलो जातलो.

माहिती आनी प्रसिद्धी, कला आनी संस्कृती, पुराभिलेख आनी पुरातत्व

85. सभापती महोदय, म्हज्या सरकारान राज्य मुख्य माहिती आयुक्त आनी दोन राज्य माहिती आयुक्तांची नेमणूक करुन राज्य माहिती आयोग पूर्ण तरेन कार्यरत केला. दक्षीण जिल्ल्यांतल्या लोकांक सोयीचें जावचें म्हणून मडगांवां नवो जिल्ला पांवड्यावयलो गोंय राज्य माहिती आयोग सुरू करपाचो प्रस्ताव हांव दवरता.

86. सभापती महोदय, आमचें सरकार निवृत्त पत्रकारांक म्हयन्याक 6000 रुपयां निवृत्ती वेतन हाचें पयलींच दिता तशेंच घराब्याखातीर 1000 रुपयांचें निवृत्ती वेतन पत्रकारान ताज्या पिरायेच्या हिसबान म्हयन्याचे पयशे फारीक करुन मेळोवंक येता. महोदय, ह्यान फुडें ही म्हयन्याक फारीक करपाची पद्दत काडून उडोवपाचो प्रस्ताव हांव मांडटां आनी हावें ताचे खातीर अर्थसंकल्पीय तरतूद केल्या.

सभापती महोदय, खूब तेंपासावन पत्रकार घराब्याचें निवृत्ती वेतन वाडोवपाची मागणी प्रलंबीत आशिल्ली, हाची दखल घेवन हांव घराब्याचें निवृत्ती वेतन 1000 रुपयां सावन 3000 रुपयांनीं वाडोवपाचो प्रस्ताव मांडटां.

87. सभापती महोदय, हांवे पत्रकार आनी प्रसार माध्यमांच्या लोकां खातीर विविध योजनांक 310 लाख रुपयांची कल्याणकारी तरतूद केल्या.

88. सभापती महोदय, IFFI हो महोत्सव कॉर्पोरेट प्रायोजकांतर्फे आत्मनिर्भर जावचो म्हणून म्हजें सरकार सगळ्यो शक्यतायो पडताळून पळयतात. IFFI 2015 खातीर आमी 1.25 कोटी रुपया रोख प्रायोजकांतर्फे उबे करूंक शकले. आनी म्हाका विश्वास आसा येणाऱ्या तीन ते पांच वर्सांभीतर हो महोत्सव पूर्णपणान स्वशक्तीचेर करूंक पावतले. हांव सगळ्या सुविधांसयत PPP तत्वाचेर IFFI सचिवालय स्थापन करपाचो प्रस्ताव दवरता. ताचे खातीर हांवे सुर्वेची रक्कम म्हणून 100 लाख रुपयांची तरतूद केल्या.

89. सभापती महोदय, गोंयांत प्रादेशीक सिनेमांचें यूग येवपाक लागलां. गोंयच्या दिग्दर्शकांची गेल्या कांय वर्सांनी खूबूच बरे सिनेमा तयार केल्यात आनी तांका प्रोत्साहन आनी आदार दिवप गरजेचें. ते दृश्टीन प्रादेशीक सिनेमांक उत्तेजन दिवपाक हांवे 520 लाख रुपयांची तरतूद केल्या.

90. सभापती महोदय, गोंयच्या सांस्कृतीक दायजाचेर एक खास प्रकल्प राबोवपाचो म्हजो प्रस्ताव आसा. जातूंत संस्कृतिची वळख, आराखडो आनी समाजाचो सहभाग, छापील तशेंच दृक-श्राव्य (ऑडियो विज्युअल) हांचें संकलन आनी तांच्या विकासा खातीरच्यो योजना हांचो आसपाव आसतलो. ह्या प्रकल्पाची अंमलबजावणी करपा खातीर UNESCO कडल्यान आवश्यक तंत्रीक तज्ञानाचो आदार घेतले.

91. सभापती महोदय, आमी शापोरा आनी हळर्ण हांगाच्या किल्ल्यांची सुदारणा करपाच्या हेतान आदींच पावलां उबारल्यांत. हांव बेतूल किल्ल्याचें तशेंच नार्वेच्या सप्तकोटेश्वर मंदिराचें, बांदोड्याचें जैन वस्तीचें, तळावलीच्या सेंट अॅना चर्चीचें जिर्णोद्धार करपाचोय प्रस्ताव दवरता.

92. महोदय, हांवे राज्यांतल्या विविध स्मारकांचें जतन करपा खातीर 1100 लाख रुपया आनी गोंय राज्य वस्तूसंग्रहालयाची नवीन इमारत बांदपा खातीर 500 लाख रुपयांची तरतूद केल्ली आसा.

खेळां आनी युवा वेव्हार

93. सभापती महोदय, आमी केळबायवाडो – मये दिवचल, आंबेली- साश्टी, चोडण-तिसवाडी हांगासल्ल्या खेळा-मैदानाचें काम हाचेपयलींच पूर्ण केल्लें आसा आनी सांगे, अस्नोडा, बार्देस, सावळवाडो-पेडणें हांगासल्ल्या खेळां प्रकल्पाचें काम तशेंच मेणकुरें-दिवचल, सडा-वास्को, जेटी-वास्को, कोरगांव-पेडणें आनी चोपडे-पेडणें हांगासल्ल्या खेळां मैदानाचें काम नेटान चालू आसा.

94. सभापती महोदय, राज्यांतल्या क्रिडा सुविधांक बळगें मेळचें म्हणून हांव 36 व्या राष्ट्रीय खेळा सर्तीखातीर गोंय खेळां प्राधिकरणातर्फे आंतरराष्ट्रीय दर्जाच्यो सुविधा दिवपाचो प्रस्ताव दवरता. ते खातीर हांवे 28,230 लाख रुपया खेळां आनी युवा वेव्हारा खातीर दवरल्यात.

घर निर्माण

95. सभापती महोदय, आपलें एक सुंदर घर आसचें हें प्रत्येक मनशाचें स्वप्न आसता आनी प्रत्येक गोंयकाराचें हें स्वप्न पूर्ण जावंचे हो म्हज्या सरकाराचो संकल्प आसा. “सगळ्यांखातीर घर” हो आमचो मंत्र आसा आनी म्हजें सरकार जणएकल्या गोंयकाराखातीर फावशा किंमतीन घर दिवपाक बांदील आसा.

96. गोंय गृहनिर्माण मंडळ राज्यांतल्या प्रत्येक तालुक्यांत प्रत्येक पात्र व्यक्तीक योग्य किंमतीन घेवंक शकता अशें घर निर्माण संकूल बांदतले आनी हे खातीर खंयच्याय तालुक्यांत जर भूसंपादन ही आडमेळ आसत जाल्यार सहज उपलब्ध आसपी सरकारी जमीन वा कोमुनिदाद जमीन गोंय गृहनिर्माण मंडळाखातीर उपलब्ध करून दितले.

97. सरकारी कर्मचाऱ्यां खातीर आनी अधिमान्य पत्रकारां खातीर घरनिर्माणाच्यो परवडपा सारक्यो योजना आसात. हांव सरकारी सेवक आनी अधिमान्य पत्रकारांनी केल्ल्या सहकारी गृह निर्माण सोसायट्यांक जमीन रुपांतरण शुल्क, संबंदीत स्टॅप ड्युटी आनी नोंदणी शुल्क हातूंतल्यान सूट दिवपाचो प्रस्ताव दवरतां. हाका लागून तांकां परवडपा सारकीं घरां मेळूंक आदार जातलो. हे संबंदीची योजना आमी रोखडीच अधिसुचीत करतले.

सहकार

98. सभापती महोदय, सहकारी संस्था निबंधकाकडल्यान विशेश 'ई-गव्हर्नन्स' कार्यावळ राबयतले हातूंतल्यान राज्यांत आशिल्ल्यो सगळ्यो सहकारी संस्था एकात्मीकृत पद्धतीतल्यान सहकारी संस्था निबंधकाच्या कार्यालयाक जोडटले. तशेंच, नोंदणी आनी विवरणां ऑनलायन पध्दतीन उपलब्ध करतले. राज्यांत कार्यरत आशिल्ल्या सगळ्या सहकारी संस्थांच्या संगणकीकरणाचेर अदीक भर दितले.

99. सभापती महोदय, सध्या सहकारी संस्था निबंधका अंतर्गत सहाय्यक निबंधकाच्या अधिकाराखाला पणजी, म्हापशे, फोंडे, मडगांव आनी केपें हांगा 5 क्षेत्रीय कार्यालयां कार्यरत आसात. हांव आतां दिवचले अतिरिक्त क्षेत्रीय कार्यालय सुरू करूंक सोदता हाका लागून म्हापशें आनी फोंडेच्यान कार्यरत आशिल्लीं क्षेत्रीय कार्यालयां दिवचल आनी सत्तरी तालुक्या खातीर दिवचलच्यान कार्यरत जातली.

पंचायत, नगरपालिका आनी ग्रामीण विकास

100. सभापती महोदय, 14 व्या वित्त आयोगान ₹ 12,000 लाख रक्कम ग्रामीण विकासाखातीर 2015-16 सावन 5 वर्सांखातीर गोंया खातीर राखून दवरल्या. हातूंत कोयराची विल्हेवाट आनी

नितळसाण दवरपाचेर चड भर दितले. प्रत्येक पंचायतीन सबंद पंचायत वाठारांत कोयराची विल्हेवाट आनी नितळसाणी संबंदी विशेश घटकाचो आसपाव करून ग्राम पंचायतींच्या विकासाचो आराखडो तयार करपाक जाय. हे उद्दीश्ट गाठपाखातीर हांवे सुरवातीची ₹ 1000 लाखांची तरतूद केल्ली आसा.

101. सभापती महोदय, दीन दयाळ पंचायत राज साधनसुविधा विकास योजने अंतर्गत ग्राम पंचायत पांवड्याचेर आमी साधनसुविधा प्रकल्प सुरू केल्यात. 2016-17 ह्या वित्तीय वर्सा हे येवजणे खाला आनीक 50 साधनसुविधा प्रकल्प सुरू करपाचो प्रस्ताव दवरला.

102. महिला स्वयंसहाय्य गटांक तांचो म्हाल विकपाक आनी प्रदर्शित करपाखातीर तालुका तशेंच ग्राम पांवड्यार राष्ट्रीय ग्रामीण उपजिविका मोहीमे अंतर्गत (NRLM) स्त्रीशक्ती योजना आनीक घटमूट करपाचो प्रस्ताव हांव दवरता. ह्या महिला स्वयंसहाय्य गटांक तांची कार्यक्षमता आनी कौशल्य विकासा खातीर गरजे प्रमाण प्रशिक्षण दिवपाची म्हजी इच्छा आसा. हे खातीर प्रत्येक तालुक्यांनी योग्य त्या प्रशिक्षणाच्यो सोयी उपलब्ध करून दितले.

103. सभापती महोदय, हांवे 1181 लाख रुपयांची तरतूद MGNREGA (मनरेगा), 1000 लाख रुपयांची तरतूद इंदिरा आवास योजना, 800 लाख तरतूद गोंय ग्राम समृद्धी योजने अंतर्गत केल्या.

104. सभापती महोदय, आयज ह्या पवित्र सभाघराक सांगपाक म्हाका खोस भोगता की केंद्र सरकारान अटल मिशन फॉर रिजुवेनेशन अॅण्ड अर्बन ट्रान्सफॉर्मेशन (AMRUT) येवजणेखाला पणजी शारा खातीर केंद्राचो वाटो म्हणून 2970 लाख रुपयांची रक्कम प्राथमीक सेवा दिवपाखातीर दिल्ली आसा. दुसऱ्या पांवड्यार पणजी शाराची निवड जातली हाचो म्हाका पूर्ण विश्वास आसा. ते खातीर ह्या प्रकल्पाक हांवे फावो ती अर्थीक तरतूद केल्या.

105. महोदय, नगरपालिका प्रशासन आनी शार विकासा खातीर हांवे 33715 लाख रुपयांची तरतूद केल्या.

येरादारी आनी नागरी उड्डाण

106. सभापती महोदय, माशेल आनी पेडणें हांगा बसस्टँडांचे बांदकाम नेटान चालू आसा आनी आमी म्हापश्यां आनी मुरगांव हांगा अत्याधुनीक बसस्टँड तशेंच साखळी हांगा मिनी डॅपो बांदपा खातीर पावलां उबारल्यात.

107. सभापती महोदय, आमच्या एकमेव अश्या मोटारसायकल पायलटां सारखेच रिक्शा चालकूय कितलीशींच वर्सां पर्यायी येरादारी करतात पूण इतलीं वर्सां समाजसेवा करून लेगीत जाणटे पिरायेक लागून तांका जाय तशी येणावळ मेळना. महोदय, सद्या मोटारसायकल पायलटांखातीर चालू आशिल्ली निवृत्ती वेतन येवजण ह्या रिक्शा चालकांखातीरूय चालू करपाचो प्रस्ताव दवरता.

108. सभापती महोदय, येरादारी क्षेत्रांत हांवें एकूण ₹ 6,200 लाख रुपयांची तरतूद कदंब महामंडळा खातीर केल्या. खाजगी बस चालक धनयांच्या इंधन सबसिडी खातीर 1000 लाख, 500 लाख रुपया बसी बदलपाचे योजने खातीर तर 2000 लाख रुपया नव्या बसस्थानकांचे बांदणे खातीर दवरल्यात.

109. सभापती महोदय, सभापती महोदय, जानेवारी 2016 त बिल्डरांची वळेरी निश्चित करून पेडणें तालुक्यांतल्या मोपा हांगा PPP तत्वाचेर पांचवोचार आंतरराष्ट्रीय विमानतळ बांदपा खातीर इच्छा प्रस्ताव दिल्लो आसा. म्हजें सरकार यशस्वी बोलीधारकाची निश्चिती जातकीच मोपाचो प्रस्तावीत विमानतळ बांदपा खातीर कामाचो निवाडो दितलें. हांवे नागरी उड्डाणा खातीर ₹ 146.22 कोटींची तरतूद केल्ली आसा.

साधनसुविधा, भौशीक बांदकाम आनी उदका पुरवण

110. सभापती महोदय, राज्याच्या उदरगतींत साधनसुविधांचो महत्वाचो वांटो आसता. राज्यांत दर्जेदार साधनसुविधा निर्धारित वेळे भितर उपलब्ध करून दिवपाची खात्री म्हजें सरकार दिता. आयज गोंय राज्यांत साधनसुविधांचो उणीव ना. म्हजें सरकार गोंयच्या लोकांखातीर आयजमेरेन बऱ्यांतल्यो बऱ्यो साधनसुविधा तयार करपाखातीर सगळे तरेचे प्रयत्न करता.

111. सभापती महोदय, म्हज्या सरकारान गोवा साधनसुविधा विकास महामंडळ आनी भौशीक बांदकाम खात्याचे वतीन 5000 कोटी रुपयां परस चड कामां आयजमेरेन उदरगतीच्या रस्ते, पूल, साकव, उदका पुरवण आनी नितळसाणे सारक्या तरेकवार मळार साधनसुविधां विशींचे जायते प्रकल्प तडीक व्हेल्यात. ताचे भायर, केंद्र सरकाराच्या NH17 आनी 4A चे प्रकल्प केंद्र सरकाराच्या आदारान पूर्ण केल्यात.

112. सभापती महोदय, म्हज्या सरकारान फाटल्या 4 वर्सासावन 11 पूल बांदल्यात. हातूंत केळशीं, असोल्गों, केपें, हडफडें, बागा, कालवी, हळदोणे, दांडो-मळो, सावरकटो हें पूल फाटल्या चार वर्सांत पूर्ण जाल्यात. हे ह्या पवित्र सभाघरांत घोशीत करतना म्हाका खूब खोस जाता.

113. सभापती महोदय, मडकयच्या खारवाडो आनी करंजाळे वाठारांक जोडपी 16.32 कोटी रुपया खर्चाचो दुपदरी पूल, 21.00 कोटी रुपया खर्चाचो मांडवी न्हंय वयल्यान सावय-वेरें आनी कोठंबी वाठारांक जोडपी High Level Road Bridge तशेंच ताचे जोडरस्ते, मोलेच्या पलस्कटो (मैसाल) वाठारांतलो 5.8 कोटी रुपया खर्चाचो पूल, सावड्डेंच्या अंबेदुलाय वाठारांतलो 7.97 कोटी रुपया खर्चाचो पूल, सांगेच्या दांडो वाठारांतलो 10 कोटी रुपया खर्चाचो पूल ह्या साबार पुलांचें बांदकाम 2016-17 वर्सा हातांत घेवपाचो प्रस्ताव हांव ह्या सभाघरांत मांडतां.

114. राष्ट्रीय महामार्ग विकास कार्यक्रम (NHDP-Phase III) खाला NH-4A तशेंच NH-17 च्या चौपदरी प्रकल्पाक तत्वतः मान्यताय दिल्या. विस्तृत प्रकल्प अहवाल आनी आंखणी विचाराधीन आसा. ह्या वावराक निमाणे स्वरूप दिवचे पयलीं सगळ्या संबंदितांक हांव विश्वासांत घेतलो.

115. 2016-17 वर्सा म्हजें सरकार केंद्र सरकाराकडल्यान मार्ग सुरक्षा येवजणे खाला 260.00 कोटी रुपया, भारत माला प्रकल्पाखाला 200 कि.मी. लांबीच्या रस्त्याखातीर 2500.00 कोटी रुपयांची मंजूरी मेळटली अशी अपेक्षा आसा. नवे राष्ट्रीय महामार्ग NH17 C (करासवाडा-उसगांव), NH-4 A आनी NH-17 B चें लिंक (फोंडें-बोरीं) आनी NH-17 D (सांखळी-कुळें) जांची लांबाय वट्ट 100.5 कि.मी. आसतली, तांचो राष्ट्रीय महामार्गांत समावेश जातलो हें हांव ह्या सभाघरांत कळोवंक सोदतां.

116. सभापती महोदय, 47.5 एमएलडी चो 108 कोटी रुपयांचो वास्को, मडगांव आनी कोलवा हांगा मलनिस्सारण प्रकल्प, मडगांव म्हापशें आनी बागा हांगा 17.50 एमएलडीचो 23 कोटी रुपयांचो मलनिस्सारण प्रकल्प JICA च्या सहाय्यान 2016 मेरेन पूर्ण करतले.

117. सभापती महोदय, 2016-17 वर्सा फोंडें, कोलवा मलनिस्सारण येवजण II, पर्वरी मलनिस्सारण येवजण, पाटो हांगाचो मलनिस्सारण प्रकल्प हातांत घेतले आनी प्राधान्यान वेळा भितर पूर्ण करतले.

118. सभापती महोदय, सध्याचे अस्तित्वांत आशिल्ले शौचालय योजने अंतर्गत आमी 17562 शौचालयां बांदल्यांत. केंद्र सरकाराच्या स्वच्छ भारत अभियानाक धरून हांव सध्याची योजना बंद करूंक सोदतां. स्वच्छ भारत योजने अंतर्गत नवी योजना रोखडीच अधिसुचीत जातली. जाचे वरवीं दर वर्सा 25000 शौचालयां बांदतले.

119. सभापती महोदय, आमचे राज्य हें उदक पुरवण क्षेत्रातलें एक बरें कार्य करपी राज्य म्हणून वळखतात. केंद्र सरकाराच्या निकशा परस उदक पुरवणेचे आमचे निकश वयल्या पांवड्या वयले आसात. सगळ्यांक 24 X 7 उदक पुरवण जावंची असो म्हज्या सरकाराचो दृष्टीकोन आसा.

120. सभापती महोदय, 20 कोटी रुपया खर्चाचो अस्नोडें हांगा 50.00 MLD जल शुध्दीकरण प्रकल्प पूर्ण क्षमतेन सुरू केला. 10 कोटी रुपया खर्चाचो वास्को हांगा उदक पुरवण परिस्थिती सुदारपा खातीर पूर्ण समर्पीत असो 10 MLD जल शुध्दीकरण प्रकल्प वेर्णा हांगा सुरू केला.

121. सभापती महोदय, साळावली, म्हैसाळ, गांजें हांगासल्लो 162 MLD तांकीचो जल शुध्दीकरण प्रकल्प 362 कोटी रुपया खर्चून म्हज्या सरकाराच्या कार्यकाळांत पूर्ण जातलो.

122. सभापती महोदय, तुयें इलेक्ट्रोनीक शारा खातीर 12.00 कोटी खर्चाचो 10.00 MLD तांकीचो जल शुध्दीकरण प्रकल्प (Pressure filter) प्राधान्यतायेन पूर्ण करतले. तशेंच तुयें हांगा अतिरिक्त 20.00 MLD तांकीचो प्रकल्प सुरू करपाचो प्रस्ताव आसा.

123. सभापती महोदय, पर्वरी मतदारसंघाची उदका पुरवण स्थिती सुदरावपा खातीर 12.00 कोटी रुपया खर्च करून 10.00 MLD तांकीचो उदका पुरवण प्रकल्प 2016-17 वर्सा मेरेन सुरू करपाची येवजण आसा. पर्वरी वाठारांत पियेवपाच्या उदकाची गरज भागोवपा खातीर बीनप्रक्रियेचे उदका पुरवण योजने वरवीं 20.00 MLD चो 20.00 कोटी खर्चाचो प्रकल्प 2016-17 वर्सा सुरू करपाचो प्रस्तावूय मांडटा.

124. सभापती महोदय, 2016-17 ह्या वर्सा हांव चांदेल, वाडें, काणकोण, गिरी हांगा 45 क्षमतेचे, ₹ 172 कोटींचे जल शुध्दीकरण प्रकल्प कार्यान्वीत करतलो.

125. सभापती महोदय, augment ग्रामीण उदक पुरवणे संबंदान म्हजें सरकार 100 सौर उर्जा ड्यूअल उदक पंप ग्रामीण वाठारांनी 20 कोटी रुपया खर्चून बसोवपाचो प्रस्ताव दवरता. जाका भारत सरकाराचें 50 टक्के सहाय्य आसतलें.

उदका संसाधन

126. सभापती महोदय, म्हज्या सरकारान 20.00 MLD बीनप्रक्रियेची उदका पुरवण योजना अंमलांत हाडल्या जी वेर्णा आनी जुवारी उद्देगीक वसणूके खातीर आसा. तशेंच, धारगळच्या 160 हॅक्टर जमनीचे शिंपणावळीक आनी PWD खातीर 20 MLD NABARD निधींतल्यान मान्यताय मेळ्ळ्या.

127. सभापती महोदय, 2012-2016 ह्या काळांत सरकारान बार्देस तालुक्यांतल्या अंजुणें आनी पेडणें तालुक्यांतल्या केरी हांगाच्या दर्या झिजे आडच्या सोबितीकरणार्चें काम करतना थंय पदपथ आनी सोपे करून घेतल्यांत.

128. सभापती महोदय, 2012 ते 2016 ह्या काळांत आमच्या सरकारान जागतीक बँकेच्या 22.64 कोटींच्या वित्तीय गुंतवणुकीच्या अर्थीक आदारान हायड्रोलोजी प्रकल्प-II पूर्ण केला. राज्याच्या ह्या बऱ्या कामाच्या यशा खातीर, गोंयचो हायड्रोलोजी प्रकल्प -III खातीर आसपाव जाला, जाका सादारण 68.30 कोटींच्या निधीचे मंजुरे सकट राष्ट्रीय हायड्रोजन प्रकल्प अशें नवें नांव दिलां. हो प्रकल्प पुरायपणान भारत सरकाराच्या उदका स्रोत मंत्रालयाच्या निधींतल्यान आसा.

129. सभापती महोदय, तिळारी प्रकल्पाक नुकसान भरपाई म्हणून हांवे 1000 लाख रुपयांची तरतूद केल्ली आसा. उपसा सिंचन प्रकल्पा खातीर 2500 लाख रुपया कमांड जाग्याच्या विकासा खातीर 3050 लाख रुपया पूर नियंत्रणा खातीर 4200 लाख रुपया, 130 लाख रुपया दर्या झीज आडावणे खातीर, 1100 लाख रुपया गटार वेवस्थे खातीर आनी ₹ 5000 लाख उदक पुरवण सुदारणे खातीर अशी हांवे तरतूद केल्या.

भलायकी

130. सभापती महोदय, 'फकत जिवें आसप म्हणल्यार जगप न्ही, पूण स्वस्थ आसप हाकाच जीण जगप.' अशें म्हणटात. म्हजें सरकार भलायकी हो मनशाचो मुळावो हक्क आनी सर्जनशील जिणेचो सार जावन आसा अशें मानता.

131. सभापती महोदय, वैजकी तज्ञ सेवेचें सगळ्यांत व्हड यश म्हणल्यार गोंय वैजकी महाविद्यालयांत Cardiology and Cardio Thoracic युनिटाची स्थापना. ह्या वेळार हांव एके गजालीचो उल्लेख मुद्दाम करूंक सोदतां आनी तो म्हटल्यार ह्या क्षेत्रांतले तज्ञ आशिल्ल्या भुमीपुत्रांनी अतितज्ञशील वैजकी सेवेंत आपणाक पुराय समर्पीत केल्ल्या कारणाक लागून आमकां हें यश प्राप्त जालें.

132. गोंय वैजकी महाविद्यालयांत 450 खातींचो स्वतंत्र सुपर स्पेशलिटी ब्लॉक स्थापन करपाचो म्हज्या सरकाराचो विचार आसा, जातूंत सद्या अस्तित्वांत आशिल्लो सुपर स्पेशलिटी ब्लॉक आसतलोच, हे भायर Oncology, Liver transplant, Endocrinology सारके नवे विभाग स्थापन करतले आनी सध्या आशिल्ले साधनसुविधेंत आनीक खाटी उपलब्ध करतले.

133. महोदय, हांवें गोंय वैजकी महाविद्यालयां खातीर पुस्तकां आनी नेमाळ्यां खातीर ₹ 150 लाख, ₹ 5100 लाख वितरण आनी सामुग्रीचेर, ₹ 2200 लाख बांदकामांक आनी ₹ 400 लाख नव्या उपकरणां खातीर तरतूद केल्या. तशेंच, हांवे गोंय दंत महाविद्यालयाच्या इमारतीच्या दुसऱ्या टप्प्या खातीर ₹ 3500 लाखांची तरतूद केल्या.

134. म्हज्या सरकारान भलायकेची जतनाय घेवपाच्या हेतून दीन दयाळ स्वास्थ्य सेवा विमो येवजण आंखल्या. हे येवजणेंत 443 वैजकीय प्रकिया आनी जायत्या असाध्य दुयेसांचेर उपचार तशेंच तातूंत मानसीक भलायकी उपचार सुविधा, फुकट तपासणी, वखदांची तजवीज, आयुर्वेद प्रक्रिया आनी उपचाराची तरतूद हे सारक्यो गजाली आसपावतात. ह्या येवजणेची व्याप्ती आमी AIIMS, NIMHANS, टाटा मेमोरियल हॉस्पिटल, CMC वेळूर, NEIGRIHMS शिल्लोण, PGIMER चंदीगड, JIPMER पुडुचेरी आनी निवडक खाजगी हॉस्पिटलांनी लागू करतले.

135. सभापती महोदय, दर्जात्मक परिचारिका सेवा दिवप हें म्हज्या सरकाराचें मुखेल प्राधान्य. आमी हाचे पयलींच वेगवेगळ्या परिचारिका अभ्यासक्रमाचे जागे वाडयिल्ले आसात आमी आतां 100 जाग्यांची क्षमता आशिल्ले अंडर ग्रेज्युवेट पांवड्या वयले नवीन परिचारिका महाविद्यालय मडगांव जिल्लो हॉस्पिटलांत जून 2017 सावन सुरू करूंक सोदतां.

136. सभापती महोदय, हांव पिर्णा हांगा 12 खाटींची प्राथमीक भलायकी केंद्राची नवी इमारत, कासावले 44 खाटींची प्राथमीक भलायकी केंद्राची नवी इमारत, मयेंच्या प्राथमीक भलायकी केंद्राचो विस्तार, शिवोलेच्या प्राथमीक भलायकी केंद्राच्या विस्तारीत विभागाचें काम, भटपाल, काणकोण हांगाच्या उप भलायकी केंद्राचें बांदकाम, सुर्ला, दिवचल हांगाच्या उप भलायकी केंद्राचें बांदकाम, राष्ट्रीय भलायकी मोहिमे खाला जिल्लो हॉस्पिटलांनी कार्डियेक केर विभागाची स्थापना, पर्वरीचें नवें प्राथमीक भलायकी केंद्र, खोर्लीच्या प्राथमीक भलायकी केंद्रांत दंतवैजकीय विभाग ह्या आर्थीक वर्सा सुरू करपाचो प्रस्ताव दवरतां.

कामगार, रोजगार, उद्योग आनी खण

137. रोजगार हो एक म्हत्वाचो असो घटक जाचेर म्हजें सरकार चड भर दिता. आवश्यक अशें कौशल्य आशिल्ल्या गोंयच्या तरणाट्यांक रोजगार मेळचे पासत हांवें खूब संदी उपलब्ध करून दिल्यात. आमी इतिहासा कडेन नदर मारल्यार गोंयचें उद्देगीकरण 80 आनी 90त कितल्योश्योच रोजगाराच्यो संदी घेवन सुरू जाल्लें. पूण आवश्यक तें कौशल्य नाशिल्ल्यान थळाव्या लोकांक आसपावंक शकले ना. ताका लागून हांगाच्यान स्थलांतर करचें पडलें.

138. आयज आमी एका नवीन गुंतवणूक संदी कडेन पावल्यात. म्हाका इतिहासाची पुनरावृत्ती करपाची ना. हें मतींत दवरून ग्रीनफिल्ड एअरपोर्ट डेवेलोपर गोंयच्या तरणाट्यांक योग्य प्रशिक्षण दितलो हाची आमी खात्री दितात. जाचे वरवीं थळाव्या तरणाट्यांक ह्या प्रकल्पाचो लाव मेळटलो.

तेच भशेन निदान 5000 तरणाट्यांक पर्यटन, भलायकी, नौका परिवहन, नागरी उड्डाण, वखदां उत्पादन ह्या मळार भोव गरजेचें अशें कौशल्याचेर आधारीत प्रशिक्षण दिवपाचो निर्णय हांवें घेतला. हाका लागून 'Make In India' आनी 'Start Up India' योजनांक पालव दिवपी फाव तितलें मनीस बळ तयार करपाचो सरकाराच्या प्रयत्नांक यश मेळाटलें. ह्या म्हज्या प्रयत्नांक कौशल्य विकास आनी संरक्षण संस्था मंत्रालयान पूर्ण सहकार्य करपाचें आश्वासन दिलां. हाचे खातीर फाव ती आर्थीक तरतूद हांवें केल्या.

139. कांय कारणा खातीर मंद वा बंद पडिल्ल्या कारखान्यांत काम करतल्या लोकांचो रोजगार वता. पयलीं निर्णय घेतिल्ले प्रमाण ह्या कारखान्यांचें पुनरुत्थान करपा खातीर जी योजना आमी आंखिल्ली ती अंमलबजावणे खातीर तयार आसा. ही योजना आमी 1 एप्रिल, 2016 मेरेन चालीक लायतले. कारखानो मंद वा बंद पडिल्ल्या कारणान लोकांचे रोजगार वचचे नात हाची दक्षता आमी हे योजने वरवीं घेतले.

140. सरकाराच्या 'Make In India' आनी 'Start Up India' योजनांची यशस्वी अंमलबजावणी करून 'सोंपे पणान वेवसाय करप' हांगा अपरिहार्य जाता. जाका लागून GDP च्या उत्पादन क्षेत्रांतलो वांटो बरोच वाडटलो. हाका लागून सर्जनात्मक उपाय आनी आगळ्यो-वेगळ्यो कल्पना चालीक लावप भोव गरजेचें. हें सगळें मतींत घेवन हांव सकयल्यो गजाली करूंक सोदतां.

(अ) हांवें इन्वेस्टमेंट प्रमोशन बोर्डान दिल्ल्या सगल्या मान्यतायांची नोंद उरची आनी थारायिल्ल्या वेळा भितर पाळो दिवचो ह्या हावेसान एक इलॅक्ट्रॉनिक मॉनिटरिंग सिस्टम सुरू करपाचो निर्णय घेतला.

(ब) हांव IDC बोर्डाक चड अधिकार दिवन आनी नेमा भीतर बदल करून ह्यो अडचणी सुटाय्यो करपाक सोदतां. हाचे वरवीं IDC कडेन वेव्हार करप सोंपें जातलें.

(क) हांव इन्वेस्टमेंट प्रोमोशन बोर्डा वरवीं एक खाशेलो विभाग स्थापन करूंक सोदतां जो सुरवातीक सावन उद्दीश्ट साध्य जाय मेरेन तांचें मार्गदर्शन करतलो. तांकां वेवसायीक, प्रशासकी, प्रौद्योगिकी आनी आर्थीक फाटबळ मेळटलें तशेंच ₹ 50 लाख इतलें मुळावें भांडवल दितले. अंदु वसा ह्या कामा खातीर स्थापन केल्ल्या केंद्रा वरवीं अशे तरचे 100 वेवसाय सुरू करपाचो प्रस्ताव हांव मांडटां. हो प्रकल्प इन्वेस्टमेंट प्रोमोशन बोर्डाच्या प्रशासकीय नियंत्रणा खाला सुरू करतले. ह्या कामा खातीर हांवें अर्थसंकल्पांत ₹ 15 कोटींची तरतूद केल्या.

141. सभापती महोदय, हांव मुख्यमंत्री रोजगार योजना म्हळ्यारूच डॉ. वर्गीस कुरियन योजना आनीकूय घटमूट करून पूर्ण लाव दिवंक सोदता. हे खातीर हांव सद्याची योजना पूर्णपणान दुरुस्त करून सगळी प्रक्रिया सोपी आनी सुटसुटीत करूंक सोदता आनी हातूंतल्यो आडखळी काडून उडोवंक सोदता. हांव मुख्यमंत्री रोजगार योजने अंतर्गत उद्येग क्षेत्रांतल्या जाणकारांक घेवन क्रियाशील दळ तयार करूंक सोदता. तशेंच हांव हे योजने अंतर्गत आशिल्ली रीण मर्यादा वेवसायीकां खातीर आनी तकनीकी पात्रताय आशिल्ल्या व्यक्तीखातीर 20 लाखा वयल्यान 25 लाखां मेरेन वाडयता. हेर व्यक्तीखातीर 15 वयल्यान 20 लाख करता आनी स्वयंसहाय्य गटां खातीर 50 वयल्यान 75 लाख वाडयतां आनी पार्टनरशीप फर्माक 25% सबसिडी दिता. ही योजना अर्थीक विकास महामंडळा कडल्यान कार्यान्वीत जातली. हे योजने खातीर हांवे रु. 3500 लाखांची तरतूद केल्या.

142. सभापती महोदय, सद्या सरकारी नोकरे खातीर चडांतचड पिरायेची मर्यादा 40 वर्सा इतली आसा. अशें आसलें तरी, सद्याच्या परिस्थितींत चडशे गोंयकार तरनाटे नोकरी खातीर पात्र आसून लेगीत वर्सा पूर्ण केल्या ह्या कारणाक लागून सरकारी रोजगारा पासून वंचीत उरतात. हे पिराय मर्यादेक लागून शिकिल्ल्या तरनाट्यांमदी एक निर्शेवणी येता. ही सामाजीक वस्तुस्थिती लक्षात घेवन हांव खंयच्याय सरकारी नोकरी खातीरची पिराय मर्यादा 40 वर्सा वयल्यान 45 वर्सां मेरेन वाडयतां.

143. राज्यांत कायदेशीरपणान रेंव काडप सुरू जावचें ह्या हेतान उत्तर आनी दक्षिण गोंयांतल्या मुखेल न्हंयांनी एकूण 24 सुवाती निश्चीत केल्यात. हाका लागून फटल्या कांय वर्सा सावन तात्पुर्त स्थगीत केल्ल्या रेंव काडपाच्या प्रस्नाचेर तोडगो मेळटलो.

वीज

144. सभापती महोदय, राज्यांतल्या वीज वापराच्या उद्देगीक, वेवसायीक आनीक घरगुती गिरायकांचे बाबतींत आमच्या सरकाराच्या कार्यकाळांत वीज क्षेत्रांत बरीच सुदारणा घडोवन हाडल्या.

145. हाचे आदीं पुराय दक्षीण गोंयाक शेल्डें वीज उपकेंद्रांतल्यान वीज पुरवण जाताली. आतां उद्देगीक वावर आनी पर्यटन वेवसायाक लागून विजेचो ताण वाडिल्ल्यान कुंकळ्ळी हांगासर नवें वीज उपकेंद्र स्थापन केलां. ताका लागून दक्षीण गोंयांत वीज वितरणाचो दर्जो वाडला. भुमीगत कॅबलींगाचे प्रकल्प आमी हातांत घेतल्या आनी ताचे खातीर हांवे अर्थीक तरतूद केल्या.

रानां

146. सभापती महोदय, गोंयांत जंगलतोडी सारक्या विशयाचेर जायतें उलोवप जालां पूण हालींच भारत रानां सर्वेक्षणान इंडिया स्टेट ऑफ फोरेस्ट रिपोर्ट-2015 हांणी एक अहवाल सादर केला तातूंत 2013 वर्साचे तुलनेन गोंयचें रानक्षेत्र 5 चौरस कि.मी वाडलां.

147. आमचो नैसर्गीक वारसो/दायज आनी पर्यावरण सांबाळपाक म्हज्या सरकाराची लागणूक आसा. समुद्री कासवांचो बरे तरेन सांबाळ जावचो म्हणून संबधीत क्षेत्र वाठार राखून दवरपा खातीर म्हजें सरकार गालजीबाग दर्यावेळेचे कुशीक सुमार 15.57 हॅक्टर वाठार संपादीत करपाचे प्रक्रियेंत आसा. खाजगी मालकां कडल्यान जमीन विकती घेवन दर्यादेग आरक्षीत करपी देशातलें आमचें पयलें राज्य आसतलें. गालजीबाग वाठाराचो आतां विशेश तरेन विकास करून पर्यटनाच्या नदरेंतल्यान वयर काडटले. हाका लागून संकटान सापडिल्ल्या समुद्री कासवांचें संवर्धन करपी आनी योग्य फुडाराचो विकास करपी गोंय हें एक बरें उदाहरण आसतलें.

148. सभापती महोदय, गालजीबाग हांगा कासव संवर्धन करपा खातीर हांवे 1760 लाख रुपयांची तरतूद केल्या. तशेंच, काजूचो कायाकल्प करपा खातीर 150 लाख रुपया वाडीव नियतव्यय (outlay) तशेंच साळावलेच्या बोटनिकल गार्डना खातीर अनुदान वाडोवन तें 225 लाख रुपया केलां.

बंदर आनी न्हंय येरादारी

149. पणजी वाठारांत बंदर कप्तान जेटीचे नवीन बांदकाम 2012-13 ह्या वर्सा सुरु केल्ले तें आतां पूर्ण जावन कार्यान्वीत जालां. हाचे खातीर ₹ 15.02 कोटी एकूण खर्च जाला. पणजी बंदरांत रावपी परदेशी बोटीवांगडा वेवहार करपाक हे बोटिचो वापर करतले.

150. हांवे 1500 लाख रुपया बंदर कप्तान जेटी पणजी हांच्या टर्मिनल इमारतीच्या बांदकामा खातीर दवरल्या 250 लाख रुपया दिपस्तंभांची बांदकाम आनी दुरूस्ती खातीर, 500 लाख रुपया वेगवेगळ्या जेटींच्या बांदकाम आनी वेवस्थापना खातीर आनी 500 लाख रुपया खोलावणी आनी गाळ उसपावपा खातीर दवरल्यात.

शार आनी नगर नियोजन

151. सभापती महोदय, पयलींच जाहीर केल्ले प्रमाण साधनसुविधा करा विशयीची योजना कांय प्रशासकीय अडचणीक लागून कार्यान्वीत जावक पावली ना. ह्या वर्सा ती हांव सगळे तरेच्या बांदकामा खातीर चालू करपाक सोदता. जंय साधनसुविधा कर अतिरिक्त 1 लाख रुपया फारीक केल्यात 75% परत केल्यात आनी डेवलोपराक वीज, उदक पुरवण, नितळसाण इ. सारक्यो साधनसुविधा पुरयल्यात. डेवलोपराक बांदकाम सुवातेर तांका ही योजना 01.04.2014 पासून चालीक लायतले. हे सोयीसुविधे खातीर डेवलोपरान केल्लो खर्च वा साधनसुविधा फारीक केल्लो कर 75% जो कमी आसा तो डेवलोपराक परत करतले. कब्जो घेवंक नाशिल्ल्या युनिटांचो वा सहकारी गृह सोसायटी वा व्यक्ती बांदकामाचो युनिट घेतिल्लो कब्जेदार हांका परत करतले.

152. सभापती महोदय, उत्तर गोंय नियोजनान आनी विकास प्राधिकरणान (NGPDA) म्हापशें शाराचें (टप्पो I) आनी कामरखाजन आनी गांवसावाडो (टप्पो II) खातीर शार नियोजन तयार करपाच्या योजनेचें काम हाचे पयलींच सुरु केल्लें आसा.

153. सभापती महोदय, म्हज्या सरकारान बार्देस तालुक्यांतल्या कळंगूट आनी कांदोळी ह्या गांवांक नियोजन वाठार (Planning areas) म्हणून घोशीत केल्यात आनी आतां हे ग्राम पंचायतींची सगळे तरेची उदरगत उत्तर गोंय नियोजन आनी विकास प्राधिकरणाच्या अधिपत्याखाला (NGPDA) दवरल्या. म्हाका पूर्ण खात्री आसा की ह्या पर्यटन वाठाराचो नियोजनबद्ध / विकास खात्रेन जातलो.

154. म्हज्या सरकारान गोंय प्रादेशीक आराखडो 2021 स्थगीत दवरला. लोकांकडल्यान/ग्राम पंचायत/नगरपालिका हांचेकडल्यान सुचोवण्यो/ दुरुस्ती करपाखातीर प्रादेशीक आराखडो 2021 उक्तो दवरला. हांव गोंयच्या लोकांक आश्वासन दिता, पर्यावरणा संबंदीचे सगळ्या विशयांचेर विचार करतलो आनी गोंयच्या सैमाचें संरक्षण करतलो.

गृह, पुलीस, कारागृह, अग्नी आनी आपतकालीन सेवा

155. सभापती महोदय, फाटलीं चार वर्सा म्हज्या सरकारान राज्यांत कायदो आनी सुवेवस्था सुदरावपाचे नदरेंतल्यान बायलां आनी भुरग्यांच्या तरेकवार प्रस्नांचेर लक्ष केंद्रीत करून ते सोडोवपाचे नदरेंतल्यान बरेच यत्न केले.

हांव ह्या सभाघराक गर्वान सागूंक सोदता की आमी केल्ल्या ह्या उपायांक लागून कायदो सुवेवस्थेच्या मळार जायते सकारात्मक बदल जाल्यात. उत्कृष्ट कर्मचाऱ्यांची निवड केल्ले कारणान आनी तरेकवार प्रतिबंधक उपाय लागू केल्ले कारणान सोद-तपासाचे टक्केवारींत लक्षणीय वाड जाल्या.

156. सभापती महोदय, साधनसुविधांच्या मळार केपें पोलीस स्टेशन, सांगें पोलीस स्टेशन आनी राय-साश्टी हांगच्या मायणा-कुडतरी पोलीस स्टेशनाखातीर नव्यो इमारती बांदपाचो प्रस्ताव हांव मांडटां. म्हापश्यां पोलीस स्टेशनाखातीर इमारत आनी घरनिर्माणाचें काम खूब नेटान चालू आसा. तशेंच पेडण्या पोलीस स्टेशनाखातीर इमारत बांदपाचें काम कार्यान्वीत जालां.

157. आतंकवादी हें राष्ट्रीय सुरक्षेक एक आव्हान आसा. ह्या आतंकवादी आनी राष्ट्र विरोधी कारवायो आडावपाक आनी प्रतिबंद करपाक आमची यंत्रणां बळिश्ट करपाचे हेतान राज्यांत अस्तित्वांत आशिल्ल्या 3 समुद्री सुरक्षा पुलीस स्थानकां शिवाय चोपडें, तळपण आनी पणजी हांगा आनीक 3 किनारी सुरक्षा पुलीस स्थानकांची स्थापना केल्या.

158. महोदय, म्हजे सरकारान मयें स्थलांतरीर मालमत्ते विशींचो विशय सोडयला आनी योग्य तो कायदो पास केला. हांवे 2000 लाखांची अर्थीक तरतूद हो विशय समेट करपा खातीर म्हणून दवरला.

159. सभापती महोदय, हांवे जे स्वातंत्र्य सैनीक पेंशन लाबांत समाविश्ट जावंक ना तांचे खातीर 250 लाख रुपयांचो एकरकमी अर्थीक सहाय्य निधी दवरला. पत्रादेवीच्या स्मारका खातीर हांवे 300 लाख रुपयांची तरतूद केल्या.

160. म्हाका ह्या सभागृहांत सांगपाक खोस भोगता की ह्या कारागृहाच्या बांदकामाच्या पयल्या टप्प्याचें काम पूर्ण जालां आनी पोन्न्या आग्वान कारागृहाचें स्थलांतरणांचें आव्हानात्मक काम यशस्वी पणान पूर्ण जालां. हे खातीर हांवे 1500 लाख रुपयांची तरतूद फुडल्या विकासा खातीर दवरल्या.

161. म्हज्या सरकारान कारागृहाच्या सुदारणेचे साबार उपाय हातांत घेतल्यात जातूंत आदर्श कारागृह माहिती पुस्तिका, कोलवाळेच्या मध्यवर्ती कारागृहा खातीर उदक संवर्धन प्रकल्प, सौर उर्जा प्रकल्प, वखदी झाडां लावपाचो प्रकल्प आदींचो आसपाव आसा. कारागृह प्रशासनान कैद्यांक पदव्युत्तर पांवड्या मेरेनचें शिक्षण घेवपा खातीर IGNOU च्या आदारान यशस्वीपणान शिक्षण दिवपाचो प्रकल्प सुरू केला. सड्यावयल्या उप कारागृहान बेकरी मोहीम यशस्वीपणान राबयल्या.

162. म्हज्या सरकारान फाटल्या अर्थसंकल्पा वेळार किनारी अग्निशामक स्थानक सुरू करपाचो प्रस्ताव मांडिल्लो. नेशनल सायक्लोन रिस्क मिटिगेशन प्रकल्पा (NCRMP) खाला भोवउद्देशी वादळ आश्रय स्थानां (MPCS) तशेंच किनारी अग्निशामक स्थानकां उबारपा खातीर संभाव्य स्थळां म्हणून 14 सुवातींची निवड केल्या. हीं किनारी भागांनी उज्या संबंदीत आपत्कालाखातीर खात्रेन तांकीची प्रतिक्रिया दितलीं, जीं चड लोकसंखेच्या वाठारा खातीर, गर्दे खातीर आनी व्हड प्रमाणांत उबारिल्ल्या तात्पुरत्या बांदकामां खातीर फायदेशीर थारतलीं.

163. सभापती महोदय, हांवे तरेकवार अग्नीशमन केंद्रांच्या बांदणी खातीर 550 लाख रुपयांची अर्थीक तरतूद केल्या. तशेंच, 700 लाख रुपया प्रशासना खातीर अग्नीशमन टेंडर्स, वाहनां आनी हेर उजो पालोवपी सामुग्री खातीर दवरल्या.

विज्ञान, तंत्रज्ञान आनी पर्यावरण

164. सभापती महोदय, विज्ञान आनी तंत्रज्ञान लोकप्रिय करपा खातीर आनी पर्यावरणाकडेन संबंदीत सगळ्या गजालींची काळजी घेवपा खातीर 2010-11 वर्सा सावन विज्ञान, तंत्रज्ञान आनी पर्यावरण विभागा खातीरचो अर्थसंकल्प (नियतव्यय) **outlay** वाडिल्लो आसा.

165. म्हज्या सरकाराच्या यत्नांक लागून कळंगूट हांगा सोलीड वेस्ट मेनेजमेंट प्लांट पुर्णत्वाचे वाटेर आसा आनी तो मे 2016 मेरेन कार्यरत जातलो तशेंच आमच्या सरकाराचे काकोडें-कुडचडें हांगा आनीक एक सोलीड वेस्ट मेनेजमेंट प्लांट सुरू करपाचो प्रयत्न आसात.

166. सभापती महोदय, म्हज्या सरकारान राज्यातल्या नव्या दर्यादेग विभाग वेवस्थापना खातीर खासा अर्थीक तरतूद केल्या. हे संबंदीचें नियोजन ह्या वर्सा पूर्ण जावपाची आस्त आसा. जातूंत खारफुटी, रेंव सांठे सुवाती आनी हेर संवेदनशील पर्यावरणीय क्षेत्र हीं दर्यादेग नियंत्रण विभाग अधिकार क्षेत्रां भितर हाडटले.

माहिती तंत्रज्ञान

167. सभापती महोदय, म्हज्या सरकाराच्या फाटल्या कार्यकाळांत आयटी क्रांतीचो लाव जनते मेरेन व्हरपाची दूरदृष्टी आनी तत्व आमच्या सरकाराच्या फाटल्या कार्यकाळात चालीक लागिल्लें. विद्यार्थीवर्गा खातीर सायबरएज योजनेची आरंभाच्या काळांत सुरवातूय केल्या.

168. महोदय, म्हज्या सरकारान चिंबल हांगा आयटी पार्क तशेंच तुयें हांगा इलेक्ट्रॉनिक सिटी चालू करपाक हाचे पयलींच सल्लागाराची नेमणूक केल्या. ह्या दोनांयचेय मास्टर प्लॅन करपाचें काम तीन म्हयन्यांभीतर पूर्ण जावपाचे आसात. म्हाका ह्या पवित्र सभाघरांक सांगपाक खोस भोगता की, तुयेंच्या प्रस्तावीत इलेक्ट्रॉनिक कारखान्याक प्राथमीक संमती मेळिल्ली आसा तातूंतल्यान सुमार 50

कोटी केंद्रीय सहाय्य मेळटलें. महोदय, ह्या प्रकल्पांतल्यान सुमार 15,000 लोकांक (कुशल आनी अकुशल कामगार) आयटी क्षेत्रांत काम मेळटलें.

169. महोदय, म्हज्या सरकारान “आयटी गुंतवणूक धोरण 2015-20” ऑनलायन नोंदणी पध्दतीन चालू करपाची प्रक्रिया सुरू केल्या.

ते खातीर हांवे 12 कोटी रुपयांची तरतूद हांवे केल्या.

170. सभापती महोदय, गोंय सरकारान उद्येग भवन पणज- गोंय हांगा सोफ्टवॅर टेक्नोलॉजी पार्क्स ऑफ इंडिया (STPI) हांचे खातीर सुमार 4000 चौरस फूट बांदकामाची सुवात दिल्ली आसा. STPI गोंयात start-ups आनी SME's च्या वाडी खातीर आयटी आनी आयटीईएस क्षेत्रांत कुशल इनक्यूबेशन सुविधा तयार करूंक सोदता. हे सुविधेक लागून सुमार 50 इनक्यूबॅटीस हांचो आसपाव करूंक मेळटलो.

171. महोदय, थळाव्या इएसडीएम उद्येग संस्था सोफ्टवॅर टेक्नोलॉजी पार्क्स ऑफ इंडिया च्या आदारान गोंय अभियांत्रिकी महाविद्यालयांत हांव इलेक्ट्रोपेन्युर पार्क तयार करूंक सोदता.

पांच वर्सांच्या कालावधींत इलेक्ट्रोपेन्युर पार्कांत 50 कंपनी आसपावन घेवपाचो प्रस्ताव आसा.

172. महिला, अनुसूचीत जात आनी अनुसूचीत जमात वर्गांतल्या आयटी वेवसायिकां खातीर जांणी हाचे पयलींच प्रकल्प सुरू केल्ले आसात वा नवीन सुरू करपाची इच्छा आशिल्ले वेवसायीक निधी घेवपाक पात्र आसतले. तांका मुख्यमंत्री रोजगार योजने अंतर्गत मेळपी चालंत रिणापरस 2% कमी सूट मेळटली. ताचे खातीर ‘Stand Up India’ ही कार्यावळ विस्तारीत करपाचो म्हजो प्रस्ताव आसा.

173. सभापती महोदय, इंटरनेट आनी डिजीटल क्रांतींत सगळ्या मळावयल्या तरनाट्यांक सोपेंपणान आसपावन घेवपाची गरज आसा जेणे करून दर्जात्मक संदी उपलब्ध जातल्यो. डिजीटल युवक उपक्रम – तरनाट्यांक मेकळेपणान उलोवप आनी माहिती उपलब्ध करप. हे तरेची येवजण रोखडीच जाहीर जावपाची आसा.

“No need for looking behind. FORWARD! We want Infinite energy, infinite zeal, infinite courage and infinite patience, then only will great things achieved.....”

स्वामी विवेकानंद हांच्या ह्या उतरांनी- सभापती महोदय, हांव आतां म्हज्या अर्थसंकल्पाच्या भाग ब कडेन वता.

Part – B ... Tax Proposals

1. Speaker Sir, I now turn towards the tax proposals for the year 2016 – 17.

Sir, I need to balance the enhanced budgetary provisions for various social and infrastructure development schemes, just announced; with adequate resource mobilization, without adversely affecting the trade and business in the State.

2. This year too, I propose to consolidate the overall tax administration and introduce some measures to strengthen our fiscal position.

Speaker Sir, here I would like to quote Mahatma Gandhi, who said, *“whatever you do will be insignificant, but it is very important that you do it.”*

Value Added Taxes

3. Speaker Sir, my Government had reduced VAT on Petrol, in the year 2012, in order to provide succour to the general public due to the increasing cost of this important fuel, used by daily commuters in the State. The price of Petrol was ₹ 72/- per litre, which was brought down to ₹ 61/-. Over the last few years, my Government has incentivized travel in public transport with the ticket subsidy scheme for Kadamba Transport Corporation Ltd.; and has been able to maintain prices of this fuel, less than the promised threshold.

Speaker Sir, since the last budgetary announcement, the prices on Motor Spirit i.e. Petrol has been revised downward on seven occasions. In order to cater to the enhanced spending on infrastructure projects, as

well as, social welfare schemes; I propose to increase the VAT on Motor Spirit from 15% to 22%. Even by this increase, the rate per litre of Motor Spirit, would be in the range of ₹ 55/- per litre, which is much lesser than that on 02nd April, 2012. If required, this rate would be appropriately revised not to exceed the prices as on 02nd April, 2012.

4. Sir, in order to promote the aviation sector, which was reeling under very heavy prices of Aviation Turbine Fuel (ATF), my Government had reduced VAT from 22% to 12.5%. Prices of ATF, which were in the range of ₹ 60,000/- per KL have since come down to around ₹ 31,000/- per KL. This incentive is no longer relevant and required at the current stage. Therefore, as a measure of additional resource mobilization, to meet enhanced budgetary allocation for tourism related infrastructure; I propose to enhance the VAT rate on ATF midway at 18%.

5. Sir, I propose to enhance the VAT as well as Tax on Entry of Goods, in respect of Regasified Liquefied Natural Gas, used by industries from the existing 20% to 30%.

6. Sir, SUV's and high caliber motorbikes, consume precious fuel resources and causes air pollution. Such high capacity vehicles, which lead to higher consumption of fuel resources, need to be discouraged. I therefore propose to enhance the rate of VAT on Luxury Cars and SUV's costing ₹ 15 lakhs and above, and that on 02 wheelers costing ₹ 02 lakhs and above, from the existing 12.5% to 15%.

7. Sir at present, ever since the Goa Value Added Tax Act, 2005 was enacted, the threshold limit for registration of dealers was kept at ₹ 05 lakhs. This means every dealer who purchases goods locally and sells within the State is liable for registration no sooner his turnover exceeds ₹ 05 lakhs.

Sir, as a measure of providing immediate relief to small time and new entrepreneurs; I propose to enhance the threshold limit from existing ₹ 05 lakhs to ₹ 10 lakhs. While this measure will hit our VAT revenue by 2%, it will boost local trade and give much needed relief for the small time entrepreneur, from the hassles of tax compliance and paper work.

Sir, also, as a measure of providing relief to importers and manufacturers; I propose to enhance the threshold limit from existing ₹ 01 lakh to ₹ 05 lakhs.

8. Sir, further in order to promote the efforts of the Excise Department and to encourage production of cashew and palm *feni* at local level, I propose to exempt the local small time distillers or “*bhaticars*” from the levy of VAT of 5%.

9. Sir, it has been brought to my notice, that while preferring Second Appeal under Goa VAT Act, 2005 before the Administrative Tribunal, the appellant dealer has to deposit an amount of 50% of the disputed dues. But for filing First Appeals before the authority concerned, no such money is collected in the absence of an enabling provision in the Goa VAT Act, 2005. Therefore, I propose to amend the Goa VAT Act, 2005 to provide for such deposit at the rate of 10% of the disputed dues, in First Appeal.

10. Sir, as we move towards the GST regime, likely to be implemented from this financial year, issues relating to settlements of disputes and refund of excess Input Tax Credit (ITC) under Goa VAT Act, 2005 will still remain. In order to alleviate the sudden financial impact of refunding the excess Input Tax Credit, I propose to notify a scheme to adjust and refund, excess ITC, in varying proportions during the forthcoming years.

11. Sir, the present provision for ITC exceeding tax liability, does not allow refund and provides carry forward of the excess ITC. By this provision, working capital of the dealer gets blocked and local purchases are discouraged. I propose to have a relook to the relevant provision of the Goa VAT Act, 2005 and provide for refunds and expeditious disposal of refund cases, upon submission of all details and documentation required.

12. Sir, further, as a measure of transition to GST and ease of doing business, as also, in order to reduce the disputes in various Courts and with Appellate Authorities; I propose to formulate a settlement scheme. Cases involving non-payment of tax shall not be covered and tax disputes will be considered on case to case basis. This scheme will cover various Acts administered by the Commercial Tax Department.

13. Sir, in order to give boost to the local manufacturer, I propose to formulate a scheme, under Section 89A of the Goa VAT Act, 2005; for new units or startups or those who are in expansion, including existing units, in order to provide incentives; based upon their capital investment, employment generation and procurement of raw materials locally.

14. Sir, there is a lack of clarity on the concept of purchases made against Restrictive Tax Invoices and allowing ITC on such purchases. This is affecting the manufacturers, who procure raw materials from local units, who are covered under certain incentive schemes of the Government. In order to provide some relief to the manufacturers, as well as, their local raw material suppliers; I propose, to revisit the Rules relating to ITC, and amend them accordingly.

Luxury Tax

15. Speaker Sir, tourism in Goa is no longer restricted to a season only. Goa offers year long tourism activity. Therefore, I propose to

modify the scheme of exemption on Luxury Tax at the rate of 25%, during the month of June to September, from the existing 60%.

16. Sir, at present, charge of luxury provided in a Hotel not exceeding ₹ 1,000/- per room per day, is exempted from Luxury Tax. It is seen that many *e-portals* are marketing rooms marginally less than ₹ 1,000/-, thus avoiding incidence of tax; which in fact is sizeable revenue loss to the Government. Hence, I propose to rationalize the Luxury Tax presently charged on luxuries provided in the Hotels as given in **Annexure – A**.

Entertainment Tax

17. Speaker Sir, I propose to enhance the existing entry fee in Casinos of ₹ 700/- charged per person under the Goa Entertainment Tax Act, 1964 to ₹ 1,000/- per person. I also propose to implement ticketing through use of electronic fiscal devices, which will ensure a check on the entry tickets issued and utilized on real time basis.

Tax on Entry of Goods

18. Speaker Sir, I propose to clarify the levy of Tax on Entry of Goods in respect of empty glass bottles used for beer or other like products, to cover empty glass bottles used for beer and alcoholic drinks, carbonated or having strength below 10% v/v.

Excise

19. Speaker Sir, I propose to marginally increase, the Excise Duty on Indian Made Foreign Liquor (IMFL) and Beer other than milk punch and wines manufactured in the State of Goa or imported from the rest of India or from outside India and sold in the State of Goa and other licence and excise fees; as per details provided in **Annexure – B**.

20. Sir, several requests are being made by individuals, as well as Institutions, to maintain a stock of assorted liquors within their own

premises, for either personal consumption or for educational purposes. At present, an individual is permitted to possess 12 bottles of IMFL or foreign liquor or 24 bottles of beer or 18 bottles of Country Liquor. Having considered this request, I propose to permit, possession of such quantity of liquor more than the limit prescribed; subject to such specific conditions and upon payment of minimum permit fees of ₹ 1,000/- for personal consumption and ₹ 2,000/- for Institutional purpose; by means of a self assessed challan-cum-permit.

21. Sir, I propose to rationalize the fees towards possession of rectified spirit or extra neutral alcohol or denatured spirit etc., for industrial consumption other than liquor manufacturing units, into 02 slabs, details of which are given in **Annexure – B**.

22. Sir, in order to give a boost to the local wine manufacturers and bottlers, I propose to increase the import fee on bottled wine brought into the State of Goa from within the country, from existing ₹ 6/- to ₹ 10/- per bulk litre.

23. Sir, in order to promote cottage industry who utilize alcoholic beverages in their products, like liqueur chocolates, liqueur creams and similar products and considering such industry as an opportunity for self entrepreneurship; I propose to permit such manufacturing, possession and sale of these products, subject to such conditions and on payment of a licence fee of ₹ 5,000/-.

24. Speaker Sir, “*Feni*” has achieved Goa’s first Geographical Indication (GI) and is also the first liquor product in the Country to obtain GI status. *Feni* is synonymous with the Goan ethos and identity. It finds its uses in various cultural traditions, cuisines, as well as, it is famed for its medicinal use. This being the case, *Feni* should not have been

categorized as Country Liquor as is presently defined under the Goa Excise Duty Act, 1964. I therefore propose to give *Feni* its rightful and deserving status by declaring this spirit as “*Heritage Spirit of Goa*” and accordingly I propose to bring an amendment to the Goa Excise Duty Act, 1964 shortly.

25. Sir, having said this, I propose to give a boost to the local distiller or “*bhaticars*” as we call him, so as to promote this culture and tradition of distilling and ensure that the benefits of Geographical Indication, as well as, the measures being taken by the Excise Department; reach to the primary and traditional stakeholders.

Towards this end, I propose the following:-

- (i) Formulation of a *Feni* policy;
- (ii) Standardization of the production process and provide necessary equipments and infrastructure;
- (iii) Quality control and Registration;
- (iv) Marketing support;
- (v) Documentation; and
- (vi) Fair price control.

Sir, for this purpose I have already announced exemption of VAT on certain category of distillers of cashew and palm *feni* and I have made adequate provisions under the Demand relating to the Excise Department to achieve the aforesaid objectives.

26. Sir, I propose to increase the transfer fee for transfer of licence for manufacturing IMFL or Beer or Wine from the existing ₹ 05 lakhs to ₹ 10 lakhs.

Likewise, I propose to increase the fee for establishment licence for a Distillery or Brewery from the existing ₹ 10 lakhs to ₹ 20 lakhs and for Winery with natural fermentation from the existing ₹ 25,000/- to ₹ 35,000/-.

27. Sir, Excise Department is receiving numerous complaints, regarding consumption of liquor in open spaces and public places, causing nuisance by littering bottles and cans etc., and disturbing peaceful order in the area concerned. I propose to notify such open spaces and public places where consumption of liquor will not be allowed and empower the Commissioner and such other Authorities to enforce the ban. The Goa Excise Duty Act, 1964 shall be suitably amended for this purpose.

28. Sir, I have received several requests to restore the special dispensation given to the coastal villages and coastal municipality in Pernem, Quepem and Canacona Taluka, vis-à-vis, the payment of licence fees on retail sale of liquor. Having considered this aspect, I propose that the licence fees on retail sale of liquor in such areas shall be reduced to the extent of 25%.

29. Sir, last year, subsequent to the requests made by the Category “B” Hoteliers; the Government had revised the annual licence fees for retail sale of liquor, for consumption on the premises, mid way through the year. Consequently, this revision has brought about difficulty in assessment and recovery of the dues and the Hoteliers have been put to difficulty. I therefore propose to permit the payment of the fees for this year by adjusting the fees paid or payable for the last year. In case of short recoveries, the payment will be permitted to done as per the notification issued mid way last year.

30. Sir, I have received many representations from the retail vendors who sell liquor in packed bottles, that their crucial business timings are in late hours of the day, beyond the prescribed timing of 09:00 p.m. This is due to the fact that most tourists prefer to make such purchases during late hours. Having considered this request, I propose to grant permission for one hour beyond the prescribed timings on payment of a surcharge of 50% of the licence fees.

Revenue Fees

31. Speaker Sir, I propose to marginally revise the Conversion Fees based upon three categories of areas, as given in **Annexure – C**, by modifying column (2) of the Table in Section 32 of the Goa Land Revenue Code, 1968.

32. Sir, further, I propose to marginally revise the fees for disposal of Mutation cases before the Mamlatdar as given in **Annexure – C**, by amending the relevant provisions under Section 96 of the Goa Land Revenue Code, 1968.

33. Sir, in order to maintain an updated land record and proper inventory of properties, vis-à-vis, the transactions, I propose to introduce a system of mandatory mutation of land records, during this year.

Casino Fees

34. Speaker Sir, I propose to revise the fees for Renewal of Licence and Annual Recurring Fees, for land based and off-shore casinos. The details are provided in **Annexure – D**.

Stamp Duty & Registration Fees

35. Speaker Sir, in order to provide relief and to protect the interest of the members of the Co-operative Housing Society, I propose to

rationalize the stamp duty in favour of Co-operative Housing Society to pay only 0.6% stamp duty to the members or purchasers of units, who have already executed the agreement of sale as per the Stamp Act.

36. Sir, I propose to grant total exemption in Stamp Duty and Registration Fee on conveyances in favour of Co-operative Housing Societies formed by such member or unit holders who have purchased the unit by proper Sale Deed.

37. Sir, I propose to rationalize a few of the fees charged for various acts performed under Civil Registration Code enforced in Goa. While doing so let me assure the people of enhancing the facilities and fully computerising the Registration Department to reduce hardship being faced. The details are in **Annexure – E**.

38. Sir, further I propose to levy a processing fee of ₹ 5,000/- on application made by Foreign Nationals of Non-Indian Origin, for seeking permission for sale or purchase of property before the Committee constituted under FEMA and further charge a fee of ₹ 1,000/- of any NoC or Letter issued by the Committee.

Transport

39. Speaker Sir, I propose to rationalize and marginally enhance the Motor Vehicle Tax collected at the time of registration, the infrastructure development cess on purchase of vehicles, green tax on vehicles completing 15 years, passenger tax on stage carriages and annual Motor Vehicle Tax; as per the details provided in **Annexure – F**.

40. Sir, in order to provide better services by the Registering Authorities during inspection of new vehicles at the dealers premises, I propose to introduce and levy a facilitation-cum-inspection fee as per the details given in **Annexure – F**.

River Navigation

41. Speaker Sir, in order to encourage and promote river tourism, during the months of monsoon, I propose to permit water sports activity, confined to inland waters only, at a nominal payment of additional fees of ₹ 15,000/- per vessel.

42. Sir, at present there are several unregulated operators conducting pleasure trips off the coast, during fair weather months. In order to regulate this activity, so as to ensure safety of the passengers and the vessel, special survey will be carried out and additional fees of ₹ 20,000/- per vessel shall be levied, and at the same time, strict vigil will be kept on such unregulated activity.

43. Sir, further, in order to regulate water sports activity and reduce traffic density on the beaches in the State, I propose to implement a "*Water Sports Policy*", which is presently under formulation, during this year.

44. Speaker Sir, during this year I propose to revisit the various fees levied on services provided by River Navigation Department and rationalise them to cover basic costs of operations; with the assurance of providing improved services for the commuters.

Mining Fees

45. Speaker Sir, the Government in order to put in place an effective regulatory mechanism, so as to, prevent illegalities in the mineral ore extraction and trade; has notified the Goa (Prevention of Illegal Mining, Storage and Transportation of Minerals) Rules, 2013. These Rules also provide for levy of various fees for processing applications of raising contractors, transport contractors, registration fees for trucks, barges, mining machinery, as well as, fees for issue of sale, export and transit permits. The Mining Firms have represented that, the present export market scenario and global ore pricing has made mining trade unviable,

especially with such add-on fees and taxes, which they have requested for exemption.

One major cause of concern was the Central Export Duty, which has been abolished for low grade ores, by the Union Government as announced in the Union Budget for the year 2016-17.

Sir, I must place on record our sincere gratitude to the Hon'ble Prime Minister and the Union Finance Minister for acceding to the request of our Government, in this regard.

Further in order to provide some relief to the mining industry, I propose to revisit the various fees levied under the Goa (Prevention of Illegal Mining, Storage and Transportation of Minerals) Rules, 2013 and rationalize them as indicated in **Annexure – G**.

Sir, with such fiscal measures of both the Union Government and the State Government, I am sure, will reassure the mining firms, of our Government's commitment and we hope that they will resume mining operations at the earliest.

46. Speaker Sir, the Hon'ble Supreme Court has directed creation of separate fund, to be utilized for the welfare of the citizens and for meeting the expenditure to provide economic and social benefits, as also, various amenities for the citizens in the areas affected by the mining operations. Accordingly, a separate District Mineral Foundation has been created in terms of the Mines and Minerals (Contribution to District Mineral Foundation) Rules, 2015 under the MMDR Act, 1957. An additional amount of nearly 30% of the royalty paid is required to be deposited to this Fund, by the mining firms.

Sir, in the year 2000, the State Government, has enacted a Legislation, namely, the Goa Rural Improvement and Welfare Cess Act,

2000; with the objective of providing socio-economic benefits and for improved infrastructure in the areas affected by mining operations and movement of mineral ore. A cess is being levied and collected, which is spent on meeting the objectives of the Act.

Now, that the District Mineral Foundation has been established, with similar objectives as that envisaged under the Goa Rural Improvement and Welfare Cess Act, 2000 and in order not to cause doubts as regard dual levy for the same purpose, and also to provide some relief to the mining firms; I propose to exempt the mineral ores, where royalty is paid to the State Government, from the payment of cess under this Act.

47. Sir, as announced and implemented last year, this year too, I propose to extend the exemption granted to the truck or tippers and barge owners, who were providing services for mineral ore transportation only; from payment of fees and taxes with the Transport and Captain of Ports Departments. This exemption is subject to the condition that the assets are still in their possession and are not utilised at all. Upon their use, this exemption will be withdrawn and they will have to pay dues on *pro-rata* basis.

Surface water charges

48. Speaker Sir, as a measure to conserve and regulate drawal of river or surface water, I propose to enhance the river or surface drawal rates at ₹ 15/- per cubic metre and ₹ 20/- per cubic metre for raw or semi treated pumped water; other than that used for agricultural purpose.

Cess on non-biodegradable packaging

49. Speaker Sir, in the year 2013-14, my Government had levied a cess at the rate of 02% of the sale value, on all products, wrapped and packed, in non-biodegradable materials. There are many practical

difficulties being faced by the competent authorities to implement and realise this levy, due to the type of plastic and other non-biodegradable material being used. I therefore propose, to reduce this levy at the rate of 0.5% and further issue clarifying orders, as regards the type of material used in packaging, the use of the product, as well as, to exempt goods under Schedule - D of the Goa VAT Act, 2005, from this levy.

50. Speaker Sir, as I conclude the tax proposals for the year 2016-17, I yet again wish to quote Mahatma Gandhi, who said, *“the future depends on what you do today.”*

I truly believe, that whatever marginal rationalization of taxes and fees has been done, alongwith some measures of relief to small entrepreneurs and business, will go a long way in consolidating our fiscal position in the years to come.

51. Speaker Sir, Dr. A.P.J. Abdul Kalam has said *“We are not alone. The whole universe is friendly to us and conspires only to give the best to those who dream and work”.*

52. With these words, I commend this Budget before this august house, and seek the support of one and all, including my friends from the opposition benches.

53. Let us all make Goa a unique state of our dream and give true meaning to the words of great Goan poet Manoharai Sardesai,

“.....इथे शांतीचा गंध दरवळे स्फुरे क्रांतिची ज्वाला
आकांक्षांचे निळे पाखरू भिडते आभाळाला
लक्ष करानी असाच राखा स्वातंत्र्याचा दिवा
चैतन्याचा मांगल्याचा इथेच माझा ठेवा
सुंदर माझा गोवा .....
भारत भूच्या सिंधू तिरावर सुंदर माझा गोवा .....”

जय हिंद! जय गोंय!!

SCHEDULE – I

OF GOA TAX ON LUXURIES ACT, 1988

Sr. No.	Turnover of Receipts	Rate of Tax
(1)	(2)	(3)
(a)	Where the charge for the luxury provided in a hotel is not exceeding ₹ 750/- per room per day.	NIL
(b)	Where the charge for the luxury provided in a hotel is exceeding ₹ 750/- but does not exceed ₹ 3,000/- per room per day.	06%
(c)	Where the charge for the luxury provided in a hotel is exceeding ₹ 3000/- but does not exceed ₹ 5,000/- per room per day.	09%
(d)	Where the charge for the luxury provided in a hotel is exceeding ₹ 5,000/- per room per day.	12%
(e)	Where the hotel is a club or any other entity wherein luxury provided to its members/guests under time share agreement or any other similar system, and wherein the facility of availing residential accommodation by such members / guests during the given period in a year is allowed upon lumpsum payment against his/her membership.	Ten paise in a rupee, with a deemed room receipt of ₹ 2,000/- per room per day.
(f)	Where any room in a hotel or guest house registered under the Goa, Daman and Diu Registration of Tourist Trade Act, 1982 (Act 10 of 1982) are leased by the hotelier to any company or a person on monthly basis to provide accommodation either as rest house or guest house and the charges for such room exceeds ₹ 750/- per day.	06%

*****

Annexure – B

Excise Duty / Fee proposals

1. Indian made foreign liquor other than milk punch, wines and beer manufactured in the State of Goa / imported from the rest of India / imported from outside India and sold in the State of Goa for brands whose strength is below 80 U.P.,—

(i)	whose maximum retail price is upto ₹ 90/- per 750 ml.	₹ 20/- per bulk litre.
(ii)	whose maximum retail price is above ₹ 90/- upto ₹ 175/- per 750 ml.	₹ 60/- per bulk litre.
(iii)	whose maximum retail price is above ₹ 175/- upto ₹ 240/- per 750 ml.	₹ 72/- per bulk litre.
(iv)	Whose maximum retail price is above ₹ 240/- upto ₹ 410/- per 750 ml.	₹ 80/- per bulk litre.
(v)	Whose maximum retail price is above ₹ 410/- upto ₹ 600/- per 750 ml.	₹ 90/- per bulk litre.
(vi)	Whose maximum retail price is above ₹ 600/- upto ₹ 900/- per 750 ml.	₹ 200/- per bulk litre.
(vii)	Whose maximum retail price is above ₹ 900/- upto ₹ 1,200/- per 750 ml.	₹ 265/- per bulk litre.
(viii)	Whose maximum retail price is above ₹ 1,200/- upto ₹ 1,475/- per 750 ml.	₹ 290/- per bulk litre.
(ix)	Whose maximum retail price is above ₹ 1,475/- upto ₹ 1,700/- per 750 ml.	₹ 325/- per bulk litre.
(x)	Whose maximum retail price is above ₹ 1,700/- upto ₹ 1,950/- per 750 ml.	₹ 350/- per bulk litre.
(xi)	Whose maximum retail price is above ₹ 1,950/- upto ₹ 3,100/- per 750 ml.	₹ 590/- per bulk litre.
(xii)	Whose maximum retail price is above ₹ 3,100/- upto ₹ 5100/- per 750 ml.	₹ 1,080/- per bulk litre.
(xiii)	Whose maximum retail price is above ₹ 5,100/- upto ₹ 10,500/- per 750 ml.	₹ 1,750/- per bulk litre.
(xiv)	Whose maximum retail price is above ₹ 10,500/- upto ₹ 20,500/- per 750 ml.	₹ 2,000/- per bulk litre.
(xv)	Whose maximum retail price is above ₹ 20,500/- upto ₹ 40,500/- per 750 ml.	₹ 2,275/- per bulk litre.
(xvi)	Whose maximum retail price is above ₹ 40,500/- upto ₹ 80,500/- per 750 ml.	₹ 2,600/- per bulk litre.
(xvii)	Whose maximum retail price is above ₹ 80,500/- upto ₹ 1,01,000/- per 750 ml.	₹ 2,900/- per bulk litre.
(xviii)	Whose maximum retail price is above ₹ 1,01,000/- per 750 ml.	₹ 3,400/- per bulk litre.
	Additional Excise Duty, whose strength is above 42.8% v/v but below 60% v/v	₹ 200/- per bulk litre.

2. Indian made foreign liquor manufactured in the State of Goa / imported from the rest of India / Imported from outside India other than milk punch, wines and beer whose strength is above 80 U.P. and sold in the State of Goa.

whose alcoholic strength does not exceed 5% v/v	₹ 22/- per bulk litre.
whose alcoholic strength exceeds 5% v/v	₹ 25/- per bulk litre

3. Beer Manufactured in the State of Goa / imported from the rest of India / imported from outside India and sold in the State of Goa, —

Whose alcoholic strength does not exceed 5% v/v or 8.77% of proof spirit and whose maximum retail price is upto ₹ 65/- per bottle of 650 ml.	₹ 18/- per bulk litre.
Whose alcoholic strength does not exceed 5% v/v or 8.77% of proof spirit and whose maximum retail price is above ₹ 65/- per bottle of 650 ml.	₹ 22/- per bulk litre.
Whose alcoholic strength exceeds 5% v/v or 8.77% of proof spirit but does not exceeds 8% v.v. or 14.03% of proof spirit and whose maximum retail price is upto ₹ 71/- per bottle of 650 ml.	₹ 25/- per bulk litre.
Whose alcoholic strength exceeds 5% v/v or 8.77% of proof spirit but does not exceeds 8% v.v. or 14.03% of proof spirit and whose maximum retail price is above ₹ 71/- per bottle of 650 ml.	₹ 33/- per bulk litre.

4. Beer manufactured in the State of Goa by pub brewery / microbrewery and sold in the manufacturers premises itself, —

Whose alcoholic strength does not exceed 5% v/v or 8.77% of proof spirit and whose maximum retail price is upto ₹ 65/- per bottle of 650 ml.	₹ 18/- per bulk litre.
Whose alcoholic strength does not exceed 5% v/v or 8.77% of proof spirit and whose maximum retail price is above ₹ 65/- per bottle of 650 ml.	₹ 22/- per bulk litre.
Whose alcoholic strength exceeds 5% v/v or 8.77% of proof spirit but does not exceeds 8% v.v. or 14.03% of proof spirit and whose maximum retail price is upto ₹ 71/- per bottle of 650 ml.	₹ 25/- per bulk litre.
Whose alcoholic strength exceeds 5% v/v or 8.77% of proof spirit but does not exceeds 8% v.v. or 14.03% of proof spirit and whose maximum retail price is above ₹ 71/- per bottle of 650 ml.	₹ 33/- per bulk litre.

5. Beer manufactured in the State of Goa by pub brewery / microbrewery and sold in the premises other than manufacturers premises in bottles/kegs in the State of Goa, —

Whose maximum retail price is upto ₹ 65/- of 650 ml. and whose alcoholic strength does not exceed 5% v/v or 8.77% of proof spirit	₹ 21/- per bulk litre.
Whose maximum retail price is above ₹ 65/- of 650 ml. and whose alcoholic strength does not exceed 5% v/v or 8.77% of proof spirit	₹ 24/- per bulk litre.
Whose maximum retail price is upto ₹ 71/- of 650 ml. and whose alcoholic strength exceeds 5% v/v or 8.77% of proof spirit but does not exceed 8% v/v or 14.03% of proof spirit.	₹ 27/- per bulk litre.
Whose maximum retail price is above ₹ 71/- of 650 ml. and whose alcoholic strength exceeds 5% v/v or 8.77% of proof spirit but does not exceed 8% v/v or 14.03% of proof spirit.	₹ 35/- per bulk litre.

6. Fees for possession of denatured spirit / rectified spirit / extra neutral alcohol / absolute alcohol / any other spirits, for industrial use, other than liquor manufacturing units, —

Upto 49,999 bulk litre	₹ 30,000/-
50,000 bulk litre and above	₹ 50,000/-

7. Fees for manufacture

1.	For manufacture of rectified spirit / extra neutral alcohol / absolute alcohol or both	₹ 5,00,000/-
2.	For manufacture of malt spirit / grape spirit or grain spirit	₹ 1,50,000/-
3.	For manufacture of high bouquet spirit or additives	₹ 3,00,000/-
4.	For manufacturing denatured spirituous preparations by using denatured spirit only	₹ 20,000/-
5.	For bottling of denatured spirit / denatured spirituous preparations / rectified spirit / neutral spirit / extra neutral alcohol / absolute alcohol / mart spirit / grape spirit / high bouquet spirit, etc.	₹ 0.25/- per bottle subject to minimum of ₹ 1,000/-
6.	For bottling of beer	₹ 0.30 per bottle subject to a minimum of ₹ 75,000/- per month.
7.	For bottling of foreign liquor other than Indian Made Foreign Liquor, beer, milk punch and wines.	₹ 0.60 per bottle subject to a minimum of ₹ 2,000/- per month.

8. Transfer or Shifting

Sr. No.	Categories	Fees for transfer of licence
1.	Licence for retail Sale of Indian made foreign liquor and Country Liquor in sealed bottles/consumption in premises	₹ 30,000/-
2.	Retail Vendors of IMFL and CL in hotels	
	'A' Category hotels	₹ 1,00,000/-
	'B' Category hotels	₹ 1,00,000/-
3.	Retail Vendors of foreign liquor	
	'A' Category hotels	₹ 1,00,000/-
	'B' Category hotels	₹ 1,00,000/-
	Other Shops	₹ 50,000/-
3A.	Retail vendors of liquor effecting sale on luxury vessels/ craft carrying passengers for entertainments:	
(a)	Used for the purpose of gambling/ having licence for gambling for casinos	₹ 15,00,000/-
(b)	Vessels other than (a) above	₹ 50,000/-
4.	Retail sale Vendors of rectified spirit.	₹ 2,000/-
5.	Retail Vendors of denatured spirits	₹ 2,000/-
6.	Retail Vendors of denatured spirituous preparation	₹ 2,000/-
7.	Wholesale of liquor other than Country Liquor	₹ 50,000/-
8.	Wholesale of Country Liquor	₹ 50,000/-
9.	Wholesale vendors of denatured spirit	₹ 2,000/-
10.	Wholesale Vendors of rectified spirit	₹ 2,000/-
11.	Wholesale Vendors of denatured spirituous preparations	₹ 2,000/-
12.	Wineries undertaking Natural fermentation for manufacturing of wine	₹ 50,000/-
12.	Wineries manufacturing wine with use of RS/ENA for fortification	₹ 7,00,000/-
13.	Distilleries	₹ 10,00,000/-
14.	Breweries	₹ 10,00,000/-
15.	Bottling of Country Liquor	₹ 25,000/-
16.	Blending of Country Liquor	₹ 25,000/-

Explanation:- The above transfer or shifting fees shall be applicable for transfer of various licences to persons other than the family members.

Provided that a fee equivalent to 10% of the processing fee shall be levied for transfer of licence to a family member or by way of inheritance or through any other mode without consideration.

In the Explanation, for the words "family members", the expression "family members, namely, spouse, father, mother, son, daughter, brother and sister"

9. For Import of excisable article into the State of Goa from outside India or transported from the Custom Station into the State of Goa, —

(i)	Alcohol other than for use in Pharmaceutical units, imported from outside India or from Custom Bonded Warehouses and sold in the State of Goa	₹ 3/- per bulk litre.
(ii)	Alcohol for use in Pharmaceutical units, imported from outside India or from Custom Bonded Warehouses and sold in the State of Goa	₹ 3/- per bulk litre.
(iii)	Perfumed / spirit / perfume alcohol concentrate for preparation of toilet preparation, imported from outside India or from Custom Bonded Warehouses and sold in the State of Goa	₹ 2/- per bulk litre.

10. For import of excisable articles into the State from the rest of India, —

(i)	Industrial alcohol / Rectified spirit other than base material for manufacture of Indian Made Foreign Liquor and pharmaceutical units	₹ 3/- per bulk litre.
(ii)	Alcohol for use in pharmaceutical unit	₹ 4/- per bulk litre.
(iii)	Perfumed spirit / perfume alcohol concentrate for preparation of toilet preparation	₹ 2/- per bulk litre.
(iv)	Import of malt spirit / grape spirit / high bouquet spirit / additives or any other spirit	₹ 4/- per bulk litre.
(v)	For import of Rectified spirit for the purpose of manufacturing of ENA / Neutral spirit by re-distillation and export as well	₹ 2/- per bulk litre.

11. Recording of labels

A.	Fees per label per annum for recording of brand or label for Indian made foreign liquor/foreign liquor other than milk punch, wines with rectified spirit/without rectified spirit and Beer manufactured in the State of Goa/imported from the rest of India/imported from outside India and sold in the State of Goa for brands.	
(i)	Whose maximum retail price is upto ₹ 525/- per 750 ml.	₹ 22,000/-
(ii)	fees for renewal of (i) above.	₹ 11,000/-
(iii)	Whose maximum retail price is above ₹ 525/- per 750 ml	₹ 34,000/-
(iv)	fees for renewal of (iii) above.	₹ 17,000/-

B.	Fees per label per annum for recording of brand or label of wines without using rectified spirits/extra neutral alcohol for fortification and manufactured by process of natural fermentation of fruits only, in the State of Goa/imported from the rest of India/imported from outside India or Custom Station.	
(i)	Whose maximum retail price is upto ₹. 100/- per bottle of 750 ml.	₹ 4,000/-
(ii)	Fees for renewal of (i) above	₹ 2,000/-
(iii)	Whose maximum retail price is above ₹ 100/- upto ₹ 500/- per bottle of 750 ml.	₹ 14,000/-
(iv)	Fees for renewal of (iii) above.	₹ 7,000/-
(v)	Whose maximum retail price is above ₹ 500/- per bottle of 750 ml.	₹ 22,000/-
(vi)	Fees for renewal of (v) above.	₹ 11,000/-
C.	Fees per label per annum for recording of brand or label of wines using rectified spirit/ extra neutral alcohol for fortification/ preservation, manufactured in the State of Goa/imported from the rest of India/outside India or from Custom Station	₹ 16,000/-
(i)	fees for renewal of above.	₹ 8,000/-
D.	Fees per label per annum for recording of label or brand of Beer manufactured in the State of Goa/imported from rest of India/imported from outside India.	₹ 24,000/-
(i)	Fees for renewal of above.	₹ 11,000/-
E.	Recording of Beer or brand of beer manufactured by the pub brewery/ microbrewery for consumption on the premises itself, if bottled	₹ 6,000/-
(i)	Fees for renewal of above	₹ 3,000/-
F.	Recording of Beer or brand of Beer manufactured by the pub brewery/microbrewery and sold outside the premises in bottles/ kegs	₹ 12,000/-
(i)	Fees for renewal of above	₹ 6,000/-
G.	Fees per label per annum for recording of label or brand of blended country liquor using rectified spirit.	₹ 14,000/-
(i)	Fees for renewal of above.	₹ 7,000/-
H.	Fees per label per annum for recording of label or brand of country liquor and blended country liquor other than (G) above.	
(i)	Whose maximum retail is below ₹ 200/-	₹ 3,000/-
(ii)	fees for renewal of (i) above	₹ 1,500/-

(iii)	Whose maximum retail price is above ₹ 200/-	₹ 5,000/-
(iv)	fees for renewal of (iii) above	₹ 2,500/-
<p>Explanation: Any manufacturing unit having a licence for manufacture of Indian made foreign liquor, wine or beer in the State of Goa and having a tie-up/ leave and licence Agreement/ bottling for other manufacturers/ concession/ manufactured under trade mark licence or is in possession of an assigned licence to own the brand anywhere in India or outside India, shall pay an additional label recording fee of ₹ 5,000/- and a renewal fee of ₹ 2,500/- for each label, irrespective of the maximum retail price.</p>		

12. Processing Fee

(a)	For processing the application for issuing retail licence of IMFL/ country liquor for consumption/ packed bottles.	₹ 30,000/-
(b)	Fees for processing the application for grant of an additional licence for retail sale of foreign liquor for consumption on premises/packed bottles to the licensee already holding licence for retail sale of Indian Made Foreign Liquor and Country Liquor for consumption on premises/packed bottles.	₹ 3,000/-
(c)	Fees for processing the application for change in licence to manufacture of wine from rectified spirit / extra neutral alcohol to natural fermentation and vice-versa	₹ 25,000/-
(d)	Fees for processing the application for grant of licence for retail sale of liquor i.e. Indian Made Foreign Liquor, country liquor and foreign liquor on vessels/crafts used for the purpose of gambling/having licence for casino	₹ 15,00,000/-

13. Fees for Transfer or Sale of Excisable article

(a)	Fee on transfer or sale of alcohol/spirit/Grain Spirit/malt spirit and all other spirit for the purpose of manufacture of Indian made foreign liquor/country liquor/High bouquet spirit/malt spirit/Grape spirit/concentrate scotch and all other spirit within the State.	₹ 3/- per bulk litre.
(b)	Fee on transfer or sale of High Bouquet spirit/ concentrated Scotch for the manufacture of Indian made foreign liquor/ Country Liquor within the State.	₹ 4/- per bulk litre.
(c)	Fee on transfer or sale of alcohol to any pharmaceutical unit within the State of Goa from any other unit	₹ 2/- per bulk litre.

*****

Conversion Fees:

Category	Area of 500 sq. m. and less
Residential	S1 – ₹ 70/-
	S2 – ₹ 55/-
	S3 – ₹ 45/-
	S4 – ₹ 35/-
Commercial	C1 – ₹ 400/-
	C2 – ₹ 350/-
	C3 – ₹ 300/-
	C4 – ₹ 250/-
Industry	₹ 100/-

Fees for disposal of Mutation cases before Mamlatdar:

for a parcel of property upto 1000 sq.mts.	₹ 1,000/-
for a parcel of property above 1000 sq.mts. and upto 10000 sq.mts.	₹ 2,500/-
for a every parcel of property above 10000 sq.mts. or part thereof, above 10000 sq.mts.	₹ 5,000/-

*****

1. Fees of Renewal of Licence:

- a) *On shore / land based casinos:* ₹ 20 lakhs
b) *Off-shore Casinos :* ₹ 20 lakhs

2. Annual Recurring fees for Casinos :

- a) *On shore / Land based casino*

Area	Fees
Upto 100 sq. m.	₹ 3.50 crores
Above 100 sq. m. upto 300 sq. m.	₹ 4.50 crores
Above 300 sq. m. upto 500 sq. m.	₹ 5.00 crores
Above 500 sq. m.	₹ 6.50 crores

- b) *Off shore casino*

Passenger capacity of vessel	Fees
Upto 100	₹ 8.00 crores
Above 100 upto 200	₹ 8.50 crores
Above 200 upto 400	₹ 9.50 crores
Above 400	₹ 11.00 crores

*****

Annexure – E

Fees under Civil Registration Code

For the registration of a foreign National, or transcription of the registration of marriage of a foreign National done elsewhere, or organizing the proceeding of the marriage of a foreign National	₹ 10,000/-
For solemnization of a marriage outside the normal working hours of Registrar, extra fee as specified below shall be payable:-	
(a) if services are required on a working day	₹ 3,000/-
(b) if services are required on Sunday or holiday	₹ 5,000/-
Marriage Correction of Article 32 of the P. P. No. 190 dated 2-5-1914	₹ 1,000/-

*****

Annexure – F

1. Motor Vehicle Tax collected at the time of Registration by:

<i>Two wheelers</i>	<i>Rate of Tax</i>
Upto ₹ 1.5 lakhs	10 %
Above ₹ 1.5 lakhs upto ₹ 3.0 lakhs	15 %
Above ₹ 3.0 lakhs	20 %
<i>Four wheelers</i>	
Upto ₹ 06 lakhs	09 %
Above ₹ 06 lakhs upto ₹ 10 lakhs	11 %
Above ₹ 10 lakhs upto ₹ 15 lakhs	12 %
Above ₹ 15 lakhs upto ₹ 25 lakhs	15 %
Above ₹ 25 lakhs	18 %
<i>Companies with share capital less than 50 lakhs</i>	
Upto ₹ 06 lakhs	10 %
Above ₹ 06 lakhs upto ₹ 10 lakhs	11 %
Above ₹ 10 lakhs upto ₹ 15 lakhs	13 %
Above ₹ 15 lakhs upto ₹ 25 lakhs	16 %
Above ₹ 25 lakhs	19 %
<i>Companies with share capital above than 50 lakhs</i>	
Upto ₹ 06 lakhs	11 %
Above ₹ 06 lakhs upto ₹ 10 lakhs	13 %
Above ₹ 10 lakhs upto ₹ 15 lakhs	15 %
Above ₹ 15 lakhs upto ₹ 20 lakhs	18 %
Above ₹ 25 lakhs	21 %

2. Infrastructure Development Cess on purchase of Vehicle

From ₹ 10 lakhs to ₹ 20 lakhs	₹ 15,000/-
From ₹ 20 lakhs to ₹ 40 lakhs	₹ 50,000/-
From ₹ 40 lakhs to ₹ 60 lakhs	₹ 1,00,000/-
Above ₹ 60 lakhs	₹ 1,25,000/-

3. Green Tax on Vehicles completing 15 years

Motor Cycle	₹ 1,100/-
Auto Rickshaw: Goods & Passenger	₹ 1,320/-
Motor Cab & Maxi Cab	₹ 1,760/-
Light Commercial Vehicle	₹ 2,200/-
Medium Commercial Vehicle	₹ 2,640/-
Heavy Commercial Vehicle	₹ 4,400/-

4. Passenger Tax on all Goa sightseeing for tourist buses registered in Goa

All India Tourist Buses	₹ 275 /- per seat per month
All Goa Tourist Buses	₹ 85 /- per seat per month

5. Annual Motor Vehicle Tax

Motor Cycle for hire (yellow / black)	₹ 150/-
Rent-a-Bike	₹ 1,200/-
Auto rickshaw (yellow / black)	
(i) upto 02 seater	₹ 120/-
(ii) for every additional seat	₹ 60/-
Taxi	
(i) upto 03 seater	₹ 320/-
(ii) upto 04 seater	₹ 370/-
(iii) upto 05 seater	₹ 425/-
(iv) for every additional seat upto 07 seats (max.)	₹ 60/-
Non A/C All India Tourist Taxi	₹ 130/- per seat

A/C All India Tourist Taxi	₹ 210/- per seat
Buses	
(i) upto 18 seats	₹ 2,000/-
(ii) above 18 seats	₹ 110/- per seat
(iii) for every passenger (other than seated passenger) which the vehicle is permitted to carry	₹ 60/-

6. Facilitation-cum-Inspection Fees

02 wheelers	₹ 200/-
03 wheelers	₹ 300/-
04 wheelers / Tractors	₹ 400/-
Light Commercial Vehicles	₹ 500/-
Medium & Heavy Commercial Vehicles	₹ 600/-
Multi-axle Commercial Vehicles and above	₹ 1,000/-

*****

Annexure – G

Fees under the Goa (Prevention of Illegal Mining, Storage and Transportation of Minerals) Rules, 2013.

(a) Annual Processing Fees for raising contractors	₹ 10,000/-
(b) Annual Registration Fees for transport contractors	₹ 5,000/-
(c) Registration Fees for every truck	₹ 5,000/-
(d) Registration Fees for barge or machinery	₹ 10,000/-
Note: The annual renewal fees for items (c) and (d) above, which is equal to the registration fees, shall be exempted for a period of 02 years	
(e) Sale and Export Permit for Iron Ore	₹ 01/- per metric ton
(f) Transit Permit for iron ore	₹ 0.50/- per metric ton
(g) Transit Permit for overburden	₹ 0.10/- per metric ton

*****